T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: İİBF VE İİF ÖĞRENCİLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Aseel Ismael Mohammed Ali QUBLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Melek YILDIZ

Çankırı – 2022

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: İİBF VE İİF ÖĞRENCİLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Aseel Ismael Mohammed Ali QUBLAN
ORCID: 0000-0002-3978-9921

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Melek YILDIZ

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iii**
TEZ KABUL VE ONAY ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

1.GİRİŞ **1**

2.BÖLÜM **4**
FİNANSAL OKURYAZARLIK **4**
2.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımlanması 4
2.2. Finansal Okuryazarlığın Temel Bileşenleri 6
2.2.1. Bilgi 7
2.2.2. Tutum 9
2.2.3. Davranış 10
2.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi 12
2.3.1. Finansal Okuryazarlığın Bireyler İçin Önemi 13
2.3.2. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi ve Finansal Sistemler İçin Önemi 14
2.4. Finansal Okuryazarlığın Artırılması 17
2.5. Türkiye'nin Finansal Okuryazarlık Düzeyi 18

3.BÖLÜM **22**
İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK **22**
3.1. İSLAMİ FİNANSIN TANIMLANMASI 22
3.2. İslami Finans Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri 23
3.2.1. Dini Sebepler 23
3.2.2. Ekonomik Sebepler 24
3.2.3. Sosyal Sebepler 25
3.3. İslami Finansın Temel Kuralları 26
3.4. İslam Dinine Göre Finansal İşlemlere Genel Bir Bakış 28
3.4.1. Bankacılık İşlemleri 29
3.4.2. Sigortacılık 30
3.4.3. Yatırım Fonları 32
3.4.4. Hisse Senetleri ve Endeksler 32
3.4.5. Özel Emeklilik 33
3.5. İslami Finansal Okuryazarlık Kavramının Tanımlanması 34
3.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Önemi 36
3.7. Türkiye'de İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi 37

4.BÖLÜM 44
İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA 44
4.1. Literatür Taraması 44
4.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 48
4.3. Araştırmanın Yöntemi 49
4.4. Araştırmanın Örneklemi ve Kısıtları 50
4.5. Araştırmanın Hipotezleri 51
4.6. Bulgular ve Değerlendirme 52
4.6.1. Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Analizi 52
4.6.2. İslami Finans Okuryazarlık Düzeylerine Ait Analiz Sonuçları 57
4.7. Güvenilirlik Analiz Sonuçları 66

5. SONUÇ VE ÖNERİLER 67

KAYNAKÇA 72
EKLER 86
ÖZGEÇMİŞ 91

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: İİBF ve İİF Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

05/09/ 2022

İmza

Aseel Ismael Mohammed Ali Qublan

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Aseel Ismael Mohammed Ali QUBLAN tarafından hazırlanan *İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlemesi: İİBF ve İİF Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma* başlıklı bu çalışma, 05.09.*2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Bankacılık ve Finans* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Melek YILDIZ İmza: ……..

Üye: Prof. Dr. İbrahim BOZKURT İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih CANBAZ İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Cenab-ı Hakk, Yüce Kitabında şöyle buyurmuştur: "Kim şükrederse, kendisine şükretmiş olur."

Konuşmamın başında öncelikle beni bu yüksek bilimsel aşamaya ulaştıran, imkansızı mümkün kılan ve bu çalışmayı tamamlamamın yolunu açan danışman hocam *Dr. Öğr. Üyesi Melek YILDIZ'a* bu tezin bilimsel yönetimi görevini kabul ettiği, bana çok zaman ayırdığı engin bilgi ve tecrübesiyle bu bilimsel tezi ortaya koymama vesile olduğu için en içten teşekkürlerimi ve takdirlerimi sunarım. Beni bu aşamaya getirmelerinde büyük rol oynayan diğer hocalarıma , bana yardımcı olan arkadaşlarıma çok çok teşekkür ederim.

Ayrıca bu yolda bana maddi ve manevi olarak hiç bir destediğini esirgemeyen beni bu yolda sürekli teşvik eden annem ve babama, bir kelime veya bir dua ile yardım eden herkese çok çok teşekkür ederim.

05/09/ 2022

Aseel Ismael Mohammed Ali QUBLAN

ÖZET

Tezin Başlığı : İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: İİBF ve İİF Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma
Tezin Yazarı : Aseel Ismael Mohammed Ali QUBLAN
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Melek YILDIZ
Anabilim Dalı : Bankacılık ve Finans
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 05.09.2022

Bu tez çalışmasında Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF ve İİF'de öğrenim gören öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin (temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankası ve İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi) belirlenmiş ve fakülteler arasındaki farklılığın tespit edilmiştir. Ayrıca bu tez çalışmasında öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin bazı değişkenlere (cinsiyete, eksi bakiyeye düşme, ekonomi/finans dersi alma, İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma, yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma, akademik ortalama, banka hesabına sahip olma durumlarına ve tercih edilen banka türüne) göre farklılık gösterip göstermediği de sınanmıştır. Çalışmada anket uygulaması ile 334 öğrenciden elde edilen veriler bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Buna göre öğrencilerin temel finans ve ekonomi düzeyinde 16,15; İslami finans prensipleri bilgi düzeyinde 7,38; katılım bankası bilgi düzeyinde 32,63 ve İslami finans ürünleri bilgi düzeyinde 19,67 puana sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca İİF öğrencileri İslami finans prensipleri bilgi düzeyinde İİBF öğrencilerinden, İİBF öğrencileri de katılım bankası bilgi düzeyinde İİF öğrencilerinden daha başarılıdır. Son olarak öğrencilerin yalnızca katılım bankası bilgi düzeyi akademik ortalama değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans Okuryazarlık, Katılım Bankası, ÇAKÜ

ABSTRACT

Thesis Title : Determining The Level Of Islamic Finance Literacy: A Research On FEAS And FIS Students
Author : Aseel Ismaıl Mohammed Ali QUBLAN
Supervisor : Assist. Prof. Melek YILDIZ
Department : Banking and Finance
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 05.09.2022

In this thesis study, the Islamic finance literacy levels (level of knowledge on basic finance and economics, Islamic finance principles, participation banks and Islamic finance products) of the students studying at Çankırı Karatekin University FEAS and FIS were determined and the difference between the faculties was determined. In addition, in this thesis study, it was also tested whether the Islamic finance literacy levels of the students differ according to some variables (gender, negative balance, taking economics/finance courses, participating in any activity related to Islamic economics, working part-time or full-time, academic average, having a bank account and preferred bank type). In the study, the data obtained from 334 students with the questionnaire application were analyzed with the independent sample t-test and one-way ANOVA test. Accordingly, students' knowledge level of basic finance and economy is 16,15; knowledge level of Islamic finance principles is 7.38; knowledge level of participation banks is 32,63 and knowledge level of Islamic finance products is 19.67 points. In addition, FIS students are more successful than FEAS students at the level of knowledge of Islamic finance principles, and FEAS students are more successful than FIS students at the level of participation bank knowledge. Finally, only the participation bank knowledge level of the students shows a significant difference according to the academic average variable.

Keywords: Islamic Finance Literacy, Participation Bank, ÇAKÜ

KISALTMALAR

EGM	Emeklilik Gözetim Merkezi
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İİF	İslami İlimler Fakültesi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (The Organisation for Economic Co-operation and Development)
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme For International Student Assesment)
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo 2.1: Türkiye'nin finansal okuryazarlık endeksi 20
Tablo 2.2: Türkiye'nin finansal bilgi, tutum ve davranış skoru..... 21
Tablo 3.1: Konvansiyonel sigorta ile tekafül arasındaki farklılıklar..... 31
Tablo 3.2: Sabahattin Zaim Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin islami finans okuryazarlık düzeyi 39
Tablo 4.1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları..... 52
Tablo 4.2: Öğrencilerin finansal konulardaki durumuna ilişkin frekans dağılımı. 54
Tablo 4.3: Öğrencilerin finansal konulara ilişkin özdeğerlendirmesi..... 56
Tablo 4.4: İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait normallik testi sonuçları.... 57
Tablo 4.5: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerine ait betimsel bulgular 57
Tablo 4.6: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin fakültelerine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları..... 58
Tablo 4.7: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları..... 60
Tablo 4.8: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin not ortalamalarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları 60
Tablo 4.9: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin eksi bakiyeye düşmesine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 61
Tablo 4.10: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin ekonomi/finans dersi alma durumuna göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 62

Tablo 4.11: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin islam iktisadı ile ilgili etkinliğe katılma durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları 63
Tablo 4.12: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin çalışma durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 64
Tablo 4.13: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin tercih edilen banka türüne göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları 64
Tablo 4.14: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin banka hesabı olması durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 65
Tablo 4.15: İslami finans okuryazarlık ölçeğinin güvenilirlik analizi 66

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerleme finansal sektörün ürün ve hizmet yelpazesinin genişlemesine ve bunun yanı sıra ürün ve hizmetlere ilişkin işlem süreçlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu değişimin finansal sistemi karmaşıklaştırdığını ve bireylerin finansal karar alma ya da işlem yapma süreçlerini zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bireylerin tüm finansal işlemlerde bilgi ve deneyim ihtiyacı daha da gündeme gelmiştir. Öte yandan 2008 yılında yaşanan ve tüm dünya ülkelerinin ekonomilerini tesir altına alan küresel kriz, finansal bilgi, deneyim ve yeteneğin önemini bir kere daha vurgulamış ve en çok tatışılan konulardan biri haline getirmiştir.

Finansal okuryazarlık adıyla literatürde yerini alan ve bireylerin finansal planlamasını yapabilmesi, gelir ve giderini yöntebilmesi, tasarruf edebilmesi ve bu tasarrufunu kendi risk iştahına ve gelir beklentisine uygun şekilde yatırıma dönüştürebilmesi için sahip olduğu bilgi, deneyim ve yetenek olarak tanımlanan finansal okuryazarlığın ölçülmesi için çeşitli ölçekler geliştirilmiştir. Bu ölçeklere bakıldığında genel olarak bireylere faiz hesaplaması yaptırıldığı ve faiz esasına dayanan birtakım finansal araçlar hakkında sorular sorulduğu görülmektedir. Ancak Türkiye gibi finansal piyasaları ikili sisteme (faizli ve faizsiz) dayanan ülkelerde bireylerin faizsiz finansa eğilim gösterdiği ya da faizsiz yatırım araçlarını tercih ettikleri, dolayısıyla konvansiyonel finansal okuryazarlığın tercihi bu yönde olan bireyler için tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenledir ki literatüre İslami finans okuryazarlığı kavramı da kazandırılmış ve bu konu üzerine çeşitli çalışmalar yapılarak hem önemi vurgulanmış hem de toplumu oluşturan kesimlerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri ölçülmüştür. Bu çalışmalardan biri olarak literatürde yer edinecek bu tez çalışması ile Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) ile İslami İlimler Fakültesinde (İİF) öğrenim gören bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi ölçülmektedir. Bu tez çalışmasının asıl odağı İİBF ve İİF öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığının test edilmesi ve yine söz

konusu öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri arasındaki farkın cinsiyete, akademik ortalamaya, eksi bakiye durumuna, ekonomi veya finans dersi ve İslami finans eğitimi, semineri vb. alıp almamasına, herhangi bir işte yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışıp çalışmamasına, banka hesabı olup olmamasına ve son olarak da tercih edilen banka türüne göre değerlendirilmesidir. Bu bağlamda öğrencilere uygulanan anket formunda bireylere demografik özelliklerine ilaveten İslami finans okuryazarlık düzeyinin 4 alt boyutunu oluşturan temel ekonomi ve finans bilgi düzeyi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi, katılım bankası bilgi düzeyi ve İslami finans ürünleri bilgi düzeyine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. ölçeğe ait betimleyici analizlerin verilmesinde ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Hipotez testleri istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde test edilmiş ve bağımsız örneklem t-testi ile ölçeklerden elde edilen puanların ikili gruplara göre farkları incelenmiştir. Ardından ise tek yönlü ANOVA analizi yapılarak ikiden fazla gruplar arasındaki farklar belirlenmiştir. Likert yapılı ölçeklerin güvenirlik düzeylerinin belirlenmesi aşamasında ise Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır.

Bu tez çalışmasının girişten oluşan birinci bölümünü takiben ikinci bölümünde finansal okuryazarlık kavramı tanımlanmış ve temel bileşenleri açıklanmıştır. Bununla birlikte yine ikinci bölümde finansal okuryazarlığın hem bireyler hem de finansal sistemle ekonomi açısından önemi anlatılmıştır. Son olarak finansal okuryazarlığın artırılmasının bir yolu olarak finansal eğitime değinilmiş ve Türkiye'nin finansal okuryazarlık düzeyi değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise İslami finansın tanımlaması ve ortaya çıkış sebeplerinin açıklaması yapılmıştır. Bununla beraber İslami finansın genel prensipleri de anlatılmıştır. Ardından İslami finans okuryazarlığı kavramı ele alınmış ve literatürde yer alan tanımlarına yer verilmiştir. Son olarak önemi açıklanan İslami finans okuryazarlık düzeyi Türkiye açısından yorumlanmış ve sayısal verilerle ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde konuya ilişkin literatür taraması yapılarak bu tez çalışmasının literatüre muhtemel katkısı açıklanmıştır. Öte yandan tez çalışmanın amacı ve önemi,

yöntemi ve örneklemi, hipotezleri anlatıldıktan sonra anket cevaplarının analiz edilmesi sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Tezin son bölümü olan beşinci bölümde ise sonuç ve öneriler sunulmuştur.

2. BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK

2.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımlanması

Finansal piyasalarda küreselleşmeye yol açan gelişmelerin, genel olarak 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla başladığı söylenmektedir. Sabit kur sisteminin yıkılması, ardından esnek kur sistemine geçilmesi paralar arasındaki kur değişimi ihtimalinden kazanç elde etme fırsatı doğurmuştur. Buna bağlı olarak döviz işlemlerinin hızla artması döviz piyasasının devasa boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Bilgi teknolojilerinde yaşanan ilerlemelerle birlikte yirmi dört saat açık olan bu piyasalarda bir paradan diğerine geçmek kolaylaşmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler, uluslararası sermaye hareketlerine ivme kazandırmış ve ulusal finans piyasalarını karşılıklı şekilde bağımlı ve entegre hale getirmiştir. Öyle ki her bir ulusal finans piyasası küresel piyasanın bir şubesi niteliğindeydi (Ganiev, 2014, s. 119). İşte bu gelişmelerle beraber her geçen gün bilgi ve iletişim teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler finansal piyasalarda ürün ve hizmet çeşitliliğinin de artmasına neden olmuştur. Bu durumda finansal piyasanın katılımcısı olan tüketiciler hangi ürünü veya hizmeti, hangi fiyattan, hangi kurumdan alacağına ilişkin bilgi karmaşası yaşamaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle seçeneğin çok olduğu finansal piyasalarda tüketiciler en makul olanı seçmede zorlanmaya başlamıştır. Zira genel olarak bireylerin finansal bilgi ve deneyim düzeyleri yaşanan bu hızlı gelişmelerin gerisinde kalmıştır. İşte bu nedenle finansal bilgi ve deneyim bireylerin yaşamları ve geleceklerinin inşası için en temel ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 2008'de yaşanan Küresel Krizle beraber önemi daha çok ortaya çıkan finansal bilgi ve deneyim, araştırmacıların ve politika yapıcıların gündeminde yerini almış, konuya ilişkin birçok çalışmanın yapılmasına vesile olmuştur. Finansal okuryazarlık kavramıyla ele alınan bu çalışmalar tüketicilerin bilgi ve deneyimini farklı açılardan ele alarak değerlendirmiş ve yorumlamış ve tanımsal birlik kurulamamıştır. Bu nedenle bu başlık altında literatürde yer alan tanımlamalardan bazılarına yer verilecektir.

Finansal okuryazarlıkla ilgili yapılan çalışmalar, kavramsal çerçeveyi beş kategoriye ayırarak tanımlamaktadır. Bunlar; finansal kavramlar hakkında bilgi edinme, finansal kavramların sürekli takibi, kişisel finansmanı yönetme yeteneği, finansal kararlar almak için yeterli yetenek ve gelecekteki finansal ihtiyaçlar için etkili planlar hazırlamaya duyulan güvendir (Reymund , 2010, s. 279).

OECD (2005)'ye göre finansal okuryazarlık, tüketicilerin veya yatırımcıların finansal ürünleri ve kavramsal çerçeveyi anlama, finansal riskleri ve fırsatları değerlendirebilme, bilinçli seçimler yapma, yardım için nereye gideceklerini bilme ve finansal performanslarını iyileştirme ve diğer etkili eylemlerde bulunma yeteneklerinin birleşimidir.

Finansal okuryazarlık bireylerin finansı anlama yeteneği olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere finansal okuryazarlık daha etkin finansal kararlar için sahip olunması gereken finansal bilgi ve yetenektir (Kılıç, Ata ve Seyrek, 2015, s. 130). Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal ürün ve uygulamalarla ilgili temel düzeyde bilgi sahibi olması ve bu bilgiye dayanarak finansal karar alabilme becerisidir. Finansal okuryazarlık, bireylerin refah seviyesinde olumlu katkılar sunan ve bunun yanı sıra finansal güvenliğini de etkileyen bir olgudur (Temizel ve Bayram, 2011, s. 75).

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal araçlarla yaptıkları işlemlerden elde ettikleri bilgilere sahip olma yoluyla finansal kararlarını rasyonel ve bilgili bir şekilde verebilmeleri anlamına gelir (Demirkan, 2019, s. 5). Finansal okuryazarlığı, bireylerin kendileri için uygun finansal kararları alma ve seçme becerisinin bir göstergesi olarak görülmektedir. Ancak finansal okuryazarlık, sınırlı finansal kaynaklara rağmen en üst düzeyde fayda elde etmek için bireylerin sahip olması gereken bir nitelik olarak da değerlendirilmektedir (Coşkun, 2016, s. 2247). Öte yandan finansal okuryazarlık, bireylerin bilinçli tercihlerde bulunması için gerekli olan finansal kararlar alabilme yeteneğidir (Öztürk ve Demir, 2015, s. 166).

Bir başka tanım ise finansal okuryazar bireylerin finansal konulara ilişkin bilgi ve becerisine odaklanmaktadır. Şöyle ki, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmesi, gelir-gider ve tasarruflarını yönetebilmesi, geleceğe ilişkin finansal planlamalar yapabilmesi, finansal camiada yaşanan gelişmelerden ve kullanılan finansal enstrümanlardan haberdar olması finansal okuryazarlık olarak değerlendirilmektedir. Bilhassa kredi ve kredi kartlarının kullanımı, satın alma ve ödeme seçenekleri arasında tercih yapabilme, gelir ve giderini takip edebilme ve tasarrufları yönetebilme becerilerinin ancak finansal okuryazarlıkla mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Çömlekçi, 2017, s. 1424). Ayrıca finansal okuryazarlık, finansal piyasaları algılama, rezerv fonları dengeleme; kullanma ve finansal riskler ile diğer çeşitli seçenekler arasında iyi bir karar alama yeteneği olarak da tanımlanabilir (Durmuşkaya ve Kavas, 2018, s. 926).

Kısacası finansal okuryazarlık, sağlam finansal kararlar almak ve nihayetinde bireysel anlamda finansal refahı sağlamak için gerekli olan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışın birleşiminden oluştuğunu ifade etmektedir (Atkinson ve Macy 2012, s. 14). Finansal bilgi ise, bütçeleme, tasarruf, sağlık sigortası, vergiler, yatırım ve kişisel finans hakkında bilgi de dahil olmak üzere sosyal hayatta günlük kullanım için ihtiyaç duyulan temel finansal terim ve kavramların bütünüdür (Bowen, 2002, s. 93). Finansal okuryazarlık kavramı genel olarak ele alındığında bireylerin hem bugünlerini hem de geleceklerini refah ve güven içinde inşa edecek düzeyde finansal konulara hakim olması ve sahip olduğu bu bilgiyle yerinde kararlar verebilmesidir. Bu yetkinliğe sahip bireyler yalnızca kişisel finansını yönetmiş olmayacak, aynı zamanda ailelerinin de geleceklerini garanti altına alabilecektir.

2.2. Finansal Okuryazarlığın Temel Bileşenleri

Finansal okuryazarlık kavramı bilgi, tutum ve davranış olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Zira finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi sürecinde bireylerin hangi finansal konularda yeterli bilgiye sahip olup olmadığıyla ilgili bir sınama işlemi gerçekleştirilmektedir. Ancak finansal bilgi tek başına yeterli değildir. Bireylerden

beklenen, sahip oldukları finansal bilgiyi tutum ve davranışlarına da yansıtabilmesidir. Diğer bir ifadeyle finansal okuryazar bir birey finansal bilgisine dayanarak makul bir finansal tutum ve davranış sergilemeli ve kendi finansal durumuna fayda sağlayacak, getirisini artıracak ve geleceğini güvence altına alabilecek planlamayı yapabilmelidir.

2.2.1. Bilgi

Bireylerin finansal durumlarını bilgi temelli kararlar almak suretiyle yönetebilme becerisine finansal okuryazarlık denmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015, s. 586). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bilgi, finansal okuryazarlık kavramının temel bileşenlerinden bir tanesidir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi finansal konularda sahip olduğu bilgi düzeyine ve bu bilgiyi kullanabilme yeteneğine bağlıdır. Bu nedenle finansal okuryazarlığın geliştirilmesi noktasında yapılan çalışmalardan biri de bireylerin bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik çabalardır. Öte yandan bireyler ekonomik karar verme sürecinde veya herhangi bir finansal olayla karşılaştıklarında finansal bilgi gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla finansal okuryazar bir kişinin bütçe, tasarruf, sigorta, yatırım, kredi, faiz çeşitleri, risk, getiri ve finansal tablolar gibi birçok konuda temel düzey bilgiye sahip olması beklenmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015, s. 587).

Dünyanın ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte finansal sistem içerisinde bulunan araçlar gün geçtikçe gelişip değişmektedir. Bu durum finansal fırsatları daha karmaşık hale getirmekte ve finansal tüketiciler tarafından anlaşılması zor birtakım durumları ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu yeniliklere ayak uyduramayan finansal tüketici, kendini güven içinde değil risk altında hissetmektedir. Bu şekilde tüketiciler ya yanlış finansal karar vermekte ya da piyasada işlem yapmamayı tercih etmektedir. Gerçekten de finansal açıdan bilgi eksiği olan bireyler finansal ürün ve hizmetlerin kendi hayatlarına nasıl bir katkı sunacağını anlayamamakta, finansal ürün ve hizmetleri kullanmaktan kaçınmakta ve finansal piyasalardan uzak durmaktadır. Bu da toplumun yanı sıra finansal piyasaların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Er ve Çetintaş, 2018, ss. 62-63).

Görüldüğü üzere finansal bilgi, tüketicilerin kararlarına yön veren bir faktör olmanın yanı sıra finansal sistemin gelişmesi açısından da önemlidir. Bu nedenle finansal okuryazarlık ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı statülerde bulunan bireylerin finansal bilgi düzeyini tespit etmek amacıyla finansal konulara ilişkin çeşitli sorular sorularak verilen cevaplar ışığında bir değerlendirme yapılmaktadır. Örneğin, Lusardi, Mitchell ve Curto (2010), tarafından yapılan çalışmada gençlerin finansal okuryazarlık düzeyi belirlenmeye çalışmış ve bu amaçla katılımcılara faiz, enflasyon ve risk çeşitlendirmesine ilişkin sorular sorulmuştur. Tuna ve Ulu (2016) ise İşletme bölümü öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlendiği çalışmalarında katılımcılara temel ekonomi bilgisi, matematik ve faiz hesaplamaları, yatırım araçları, bireysel emeklilik, vergi ve mezuatlar, bireysel bankacılık, finansal tablolara ilişkin birtakım sorular sorulmuştur. Seyrek ve Gül (2017) üniversite öğrencilerinin girişimcilik niyeti ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçladıkları çalışmada katılımcılara temel düzeyde ekonomi ve finans, finansal tablolar ve yatırım hakkında bilgi sorusu yöneltmiştir. Durmuşkaya ve Kavas (2018) akademisyenlerin finansal okuryazarlık düzeyini tespit etmek amacıyla kullandığı finansal okuryazarlık ölçeğinde katılımcılara Türkiye'nin ekonomik durumu, bireysel emeklilik sistemi ve sosyal güvenlik kurumundan emeklilik, bankacılık sistemi, trafik sigortası ve kasko, yatırım bilgileri ve Türk vergi sistemi hakkında sorulara yer verilmiştir. Er ve Çetintaş (2018) işçilerin finansal okuryazarlık düzeyini ele aldığı çalışmalarında katılımcılara ekonomik ilişkiler (fiyat düzeyi ile satın alma gücü arasındaki ilişki, paranın zaman değeri, mevduat işlemlerindeki garanti, bileşik faiz, vadeyle faiz arasındaki ilişki gibi) ve ekonomik kavramlarla (basit faiz, bileşik faiz, hesap bildirim cetveli , elektronik fon transferi, lot gibi) ilgili sorular yöneltmiştir. İşte bu ve benzeri çalışmalarda katılımcıların finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla sorulan bilgi temelli sorular bilginin, finansal okuryazarlığın önemli bir bileşeni olduğunun kanıtı niteliğindedir.

2.2.2. Tutum

Tutum, davranışları tetikleyen ve davranışlarla bir uyum içerisinde olduğu düşünülen olgudur. Öte yandan doğuştan gelmeyen tutum, zaman içerisinde kazanılmakta ve belirli bir süre devamlılık göstermektedir. Bu bağlamda finansal tutumu da bireylerin finansal araçlara, konulara, ürün ve hizmetlere ilişkin bakış açısı ve bunlara yönelik tavrı şeklinde tanımlamak mümkündür (Meydan, 2019, s. 6). Bireylerin finansal konulara yönelik eğilimleri olarak da açıklanabilecek finansal tutum, aynı zamanda önceden plan yapma ve bir tasarruf hesabı yürütme becerisidir (Rai, Dua ve Yadav, 2019, s. 53). Bir başka açıdan ise finansal tutum, bireyin ekonomi piyasasındaki davranışlarını yönlendirmektedir. Bireyler finansal tutumları çerçevesinde ya piyasada etkin rol oynamakta ya da işlem yapmayarak (Er ve Çetintaş, 2018, s. 69) kendisini piyasadan dışlamaktadır. Dolayısıyla finansal tutumun da tıpkı finansal bilgi gibi finansal sistemin gelişmesine ve derinleşmesine katkı sağladığı açıktır. Zira bireyler yeterli düzeyde bilgiye sahip olsa da bu bilgisini tutum ve davranışlarına, finansal kararlarına yansıtamadığı sürece bilgi tüm işlevselliğini kaybetmiş sayılacaktır. Ancak burada önemli olan bir husus da bireylerin finansal bilgi açısından kendisine duyduğu güvendir. Bireyler finansal bilgisi nedeniyle ne kendine aşırı güvenmeli ne de bilgisini yok saymalıdır. Her iki durumun da finansal tutum ve davranışa olumsuz yansıyacağı tahmin edilebilir durumdur. Şöyle ki, finansal açıdan kendisine aşırı güvenen bireyin yaptığı finansal hesapların ya da analizin doğruluğuna inanması ve hatta portföy dağılımı yapma sürecinde gereğinden fazla risk üstlenmesi finansal durumunu olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Tam tersi, finansal bilgisine güvenemeyen birey de tek başına finansal karar alıp işlem yapmaya cesaret edemeyecektir. Bu nedenle bireylerin finansal tutumunda gerçekte olan bilgi kadar algılanan bilginin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan bireyler beklentilerinin azalmasına veya endişelerinin artmasına bağlı olarak tutum ve davranışlarını geliştirmektedir. Bireyler yaşam standardını iyileştirmek, varlıklarını artırarak kendine sonraki nesillere aktarmak ve ekonomik güvenliği sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda kendi yaşam dönemine uygun şekilde finansal

durumunu planlama ve yönetme gereksinimi duymaktadır (Onur ve Nazik, 2014, s. 91). İşte tam da bu nokta da bireylerin asıl ihtiyacı finansal bilgisi, deneyimi ve becerisidir. Zira bireylerin finansal tutumu finansal okuryazarlık düzeyine göre şekillenmektedir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse aşağıdaki gibi iki senaryoyu referans gösterebiliriz:

- Bankacılık sistemine güvenmeyen, mevduatını/katılım fonunu bankaya tevdi etmesi halinde herhangi bir güvencesi olmadığını düşünen birey bankacılık sisteminden uzak durmayı ve elindeki tasarrufu kendi imkanlarıyla saklayacaktır. Bu durum ekonomik birimlerin ihtiyacı olan bu kaynağın atıl şekilde, güvence ve güvenlik olmadan saklanmasına neden olduğu gibi bireyin de finansal sistemden dışlanmasına neden olacaktır. Oysaki mevduat/katılım fonu güvencesi hakkında yeterli bilgiye sahip olan birey bankacılık faaliyetlerinden uzak durmayacak ve fon arz ve talebinde taraf olarak finansal sistemin aracılığına katkı sağlayacaktır.
- Dini kaygıları nedeniyle bankacılık faaliyetlerinden uzak duran, bankacılık sisteminde semavi dinlerin esaslarına uygun şekilde çalışan bankaların haberdar olmayan ya da bu sisteme güvenmeyen birey yine bankacılık işlemlerinden uzak durmayı tercih edecek ve yukarıdaki şekilde sonuçları olacaktır. Bu örnekle de aslında bireylerin geleneksel finans bilgisinin dışında İslami finans bilgisinin yetersizliğinde ortaya çıkabilecek durum vurgulanmak istenmiştir. Görüldüğü üzere bireylerin geleneksel ya da İslami finans bilgisi finansal faaliyetlere karşı tutumunu ve nihayet davranışını belirlemektedir.

2.2.3. Davranış

Bireylerin finansal durumlarıyla ilgili gerçekleştirdiği eylemler olarak ifade edilebilecek finansal davranış, bireylerin birikimlerini ve yatırımlarını yönetme, yatırımlarını kısa, orta ve uzun vadede değerlendirme, borçlanma kararı verme, bütçesini yönetme gibi eylemleri kapsamaktadır (Kanmaz, 2018, s. 15).

Alkaya ve Yağlı (2015) ise finansal davranışı bireyin finansal durumunu takip etme, rasyonel şekilde alışveriş yapma, kendi tasarruf ve yatırımlarını yönetme, kişisel

borçlarını ödeme ve yatırımlarını kısa ve uzun vadede değerlendirme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

Sam vd. (2012) ise finansal davranışı bireylerin finansal bilgisi ve motivasyon, risk alma eğilimi, harcama alışkanlığı, tasarruf davranışı gibi psikolojik değişkenlerin bir araya gelmesiyle oluşan kombinasyon olarak ifade etmektedir (Ünal ve Düger, 2015, s. 2016).

Bir başka tanıma göre de finansal davranış, bireylerin finansal kaynaklarını yönetmesiyle ilgili herhangi bir eylemidir (Xiao, 2008, s. 70). Bir kişinin finansal davranışı nakit akışı yönetimi, kredi yönetimi, tasarruflar ve yatırımlarından oluşabilmektedir (Hogarth, vd, 2003, s. 2). Ancak Naidu (2018) finansal davranışın, tasarruf, harcama, borçlanma ve yatırım olmak üzere dört alanı olduğundan bahsetmektedir. Elbette ki bireylerin alışkanlıkları biribirinden farklı olacaktır. Zira finansal davranış finansal konulardaki bilgi düzeyi, akranlar, reklamlar, ekonomi, sosyal statü, gelir düzeyi gibi birçok faktörden etkilenebilmektedir (Naidu, 2018, s. 1427). Örneğin finansal bilgi düzeyi yüksek olan bireylerin finansal davranışı ile finansal açıdan bilgisiz ya da deneyimsiz olan bireylerin finansal davranışı farklılık gösterecektir. Çünkü finansal bilgi düzeyi yüksek olan bireyleri gelecek için bugünden birikim yapma ve bu birikimleri gelir getirici, makul yatırım araçlarına yönlendirmesi daha yüksek muhtemeldir. Bununla beraber bireyler akranlarının veya sosyal çevrelerinin de etkisinde kalabilmektedir. Bunu borsa üzerinden açıklamak mümkündür. Şöyle ki birey, sosyal çevresinin borsa eğiliminden etkilenerek veya bu sosyal çevresinin satın aldığı bir hisse senedine meylederek aynı hisse senedine yatırım yapabilir. Bu durum, literatürde sürü psikolojisi ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla ağızdan ağza yayılan bilgiyle çoğunluğun yaptığı bir davranışı tekrar etmek de bireylerin finansal davranışını etkileyebilecektir.

Finansla ilgili davranışlar bireyin refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir (Dewi vd., 2020, s. 37). Çünkü bireyin makul olmayan şartlarda ya da ödeme gücünden fazla olan bir kredi borcuna girmesi gelecek zamanlarda finansal durumunu zora sokabilecektir. Bu şekilde kredibilitesi düşen birey, kredi skoru iyileşene kadar kredi

kartı, kredi gibi ürünleri kullanamayacak ve dolayısıyla irrasyonel finansal davranışı nedeniyle bir süre finansal sistemden dışlanmış olacaktır. Bahsedilen bu bireysel sonuçlarının yanı sıra bu durumun bankalara da zararı şüpheli alacaklar ve bunun için ayrılan karşılıklar kadar olacaktır. Diğer bir ifadeyle bankalar kredinin geri dönmeme riskine maruz kalacaktır.

2.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finansal okuryazarlık, son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde hükümetler, bankalar, işverenler, topluluk çıkar grupları, finansal piyasalar ve diğer kurumlar dahil olmak üzere birçok grubun dikkatini çekmiştir. Mevcuttaki finansal ürünlerin yenilenmesi, finansal piyasaların karmaşıklığı, politik, demografik ve ekonomik faktörlerin değişmesi gibi etkenler nedeniyle finansal okuryazarlığın geliştirilmesinin önemi artmıştır (Al-Tamimi ve Kalli, 2009, s. 500). Öte yandan finansal sistemde yaşanan değişim sonucunda finansal araçların, yöntemlerin ve uygulamaların çeşitlik kazanması da finansal okuryazarlığın önemini vurgulayan bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Elbette bireylerin finansal açıdan güvende hissetme arzusu da finansal okuryazarlığın gündeme gelmesini hızlandırmıştır. Buna bağlı olarak kredi kartı ve kredi kullanımı, sigorta, bireysel emeklilik planlaması, refinansman, finansal verilerin izlenmesi ve kayıt altına alınması gibi birçok finansal hizmete ilişkin bilgi eksikliği giderilmeye çalışılması önem arz etmektedir. Zira finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça bireylerin finansal ürün ve hizmetlerin işleyişi, menfaatlerine uygun finansal karar alması kolaylaşmaktadır. Yine finansal okuryazarlık düzeyinin artması bireylerin finansal sisteme ilişkin bilgi düzeyini artması ve finansal riskleri daha iyi yönetmesi anlamına gelmektedir. İşte bu nedenle de birçok ülke finansal okuryazarlık programlarını gündemine almıştır (Temizel ve Bayram, 2011, s. 74).

Ayrıca finansal okuryazarlık düzeyinin artması bireylerin finansal sisteme daha fazla katılması, gönüllü bir şekilde finansal dışlanmamaları açısından da önemlidir. Bu yolla finansal sistemin aracılık fonksiyonu işlerlik kazanacak ve finansal sistemin verimliliği,

derinliği, istikrarı sağlanmış olacaktır. Çünkü bir sistemde finansal okuryazar katılımcı sayısı arttıkça hatalı ya da zarar doğruran işlemler o denli azalacaktır.

2.3.1. Finansal Okuryazarlığın Bireyler İçin Önemi

Dağdelen (2017)'in de bahsettiği üzere finansal okuryazarlık bireylerin finansal sistemi anlamasına ve yorumlamasına hayati derecede katkı sunmaktadır. Bireyler finansal açıdan okuryazar olduğunda finansal güvenliklerini ve refahlarını da sağlayabilmektedir. Yakın geçmişte yaşanan bazı gelişmeler finansal okuryazarlığın önemini daha da artırmıştır. Bu değişiklikler;

- Finansal araçların yapısının giderek karmaşıklaşması
- Bireylerin finansal karar konusundaki yükümlülüklerinin artması
- Teknolojinin gelişmesi ve yenilikler kazanması
- Emeklilik sisteminin değişmesi
- Demografik yapının kazandığı yeni özellikler
- Tüketicilerin finansal davranışlarında görülen hatalar
- Finansal okuryazarlık düzeyinin düşmesiyle beraber ortaya çıkan sonuçlar
- Finansal dolandırıcılık eylemlerinin artması
- Bireylerin finansal hizmetlerden yeterince yararlanmaması ya da finansal sistemden tamemen dışlanmaları

2008'in sonlarında yaşanan finansal kriz finansal okuryazar olmanın önemini vurgulayan önemli olaylar arasında yer almaktadır. Gelişmiş ülke piyasalarında başlayan bu krizin kökeni, finansal tüketicilerin kredi erişiminin kontrolsüz şekilde artması ve bu durumun varlık fiyat balonlarına sebep olmasıdır. Oysaki finansal okuryazar bireylerin ödeyemeyecekleri kredileri alırken daha temkinli olacaklarından bahsedilmektedir. Gelişmiş ülke piyasalarında işlem yapan bireyler için önemli olan bu beceriler, yoksullar için de o denli önemlidir. Örneğin, aşırı borçlanma mevduat bankalarının müşterilerini etkilediği kadar mikro finans müşterilerini de etkilemektedir. Gelişmekte olan birçok ülke, tüketicileri irrasyonel yatırım yapmaya iten varlık fiyat balonları yaşamıştır. Finansal eğitimle birlikte daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyi tüketicilerin -gelir

düzeyi fark etmeksizin- satıl görevlilerinin tuzağına düşme ya da kendi menfaatleriyle örtüşmeyen ürün ve hizmetleri satın alma olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca finansal açıdan okuryaxar olan bireylerin paralarını biriktirme, finansal ürün ve hizmetleri karşılaştırma ve çocuklarıyla para konularını tartışma olasılıkları artmaktadır (World Bank, 2009, s. 1).

Finansal okuryazarlık sayesinde bireyler temel finansal bilgilere hakim olmakta ve bu bilgiyi günlük hayatlarında kullanabilmektedir. Böylece bireyler daha doğru finansan kararlar verebilmektedir. Son yıllarda ilgi gören ve üzerine birçok araştırma yapılan finansal okuryazarlık bireylerin hayat kalitesini etkileyen önemli bir unsurdur. Çünkü bireyler günlük yaşamlarını idame ettiebilmek için birtakım finansal kararlar almak zorundadır. Bireyler sahip oldukları sınırlı finansal kaynakla en yüksek faydayı sağlamayı hedeflerken anahtarı finansal okuryazarlık olmaktadır (Eser ve Yiğit, 2020, s. 235).

Etkili finansal kararlar gençlerin yalnızca şimdiki hayatları ve deneyimleriyle ilgili bir dizi finansal ortamın değil yetişkin oldukları dönemde atmaları gereken muhtemel adımlar için de gereklidir. Şöyle ki gençler şu anki hayatlarında harçlıklarını nasıl kullanacaklarına ilişkin kararlar alabilmekte ya da hangi cep telefonu sözleşmesini tercih edecklerini bilmektedir. Ancak yakın gelecekte uzun süreli finansal sonuçları olan eğitim ve çalışma seçenekleriyle ilgili almaları gereken birtakım kararlarla karşı kaşıya kalabilmektedir (OECD, 2013, s. 145).

2.3.2. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi ve Finansal Sistemler İçin Önemi

Son küresel finansal kriz ışığında, hem ulusal hem de uluslararası literatürde vurgulanan finansal okuryazarlık, bireylerin finansal refahlarını korumalarını ve iyileştirmelerini kolaylaştıracak finansal bilgilere sahip olmalarına imkan tanımış ve elde ettikleri bilgilerle bütçelerini yönetme sürecinde etkili ve bilinçli kararlar almalarını ve edindikleri bilgilerle kişisel finansal refahlarını artırmalarını sağlamıştır (Şahin ve Barış, 2017, s. 78). Ancak unutulmamalıdır ki bireylerin kendi finansal refahlarını

sağlayabilecek kararlar alması bir bütün halinde düşünüldüğünde toplumun finansal refahında artışa vesile olacaktır. Bu bağlamda başlangıcı bireysel refah, sonu toplumsal refah olan bu süreç ülkelerin genel ekonomisine ve finansal sistemine de olumlu yansıyacaktır.

Finansal okuryazarlığın piyasadaki rekabeti yoğunlaştırdığı ve buna yoğun rekabet ortamında işletmelerin birbirinden ayrışmak ve birbirine üstünlük sağlamak amacıyla piyasada yeniliklere imza atmasına aracı olmaktadır. Dolayısıyla piyasadaki rekabet ve yenilik, daha iyi kararlar ve daha iyi hizmetler talep etme potansiyeline sahip olan daha finansal açıdan bilgili müşteriler tarafından artırılacaktır. Ayrıca, finansal okuryazar bireylerin piyasa koşullarına beklenmedik şekillerde tepki verme, herhangi bir temele dayanmayan şikayetleri gündeme getirme ve kendilerine transfer edilen riskleri kontrol etmek için uygun önlemleri alma olasılıkları daha düşüktür. Tüm bu hususların bir sonucu olarak, finansal hizmetlerin verimliliği artacak ve düzenleyici ve denetleyici ihtiyaçlar daha ucuz olacaktır. Kötü finansal seçimler yapmış veya hiç yapmamış bireyler için kamu yardımını azaltmak söz konusu olduğunda, büyük bir yardım olabilir (PISA, 2012, s. 141).

Finansal sistemin istikrarı ve verimliliği, bireyin finansal okuryazarlık seviyesinden büyük ölçüde etkilenebilir. Finansal sistemin istikrarı ve etkinliği eğitimli ve bilgili bir bireyden etkilenmektedir. Bu, birkaç şekilde gerçekleşebilir (Widdowson ve Hailwood, 2007, s. 40):

- Finansal okuryazarlık, hanehalkının varlıklarını ve borçlarını daha ihtiyatlı bir şekilde yönetilmesini kolaylaştırdığında bankalar ve diğer kredi sağlayıcıları için borç verme riski azalabilecektir.
- Finansal okuryazarlık düzeyinin artması tüketicilerin daha bilinçli yatırım ve makul finansal ürünleri seçmesine yardımcı olacaktır. Bu durum finansal kurumlar için teşvikleri güçlendirecek ve tüketici talebine yenilikçi bir şekilde yanıt vererek, daha dinamik ve verimli bir finansal sisteme yol açacaktır.

- Toplumun daha fazla finansal okuryazar olması bireylerin belirli finansal kurumların ve ürünlerin riski üzerinde derinlemesine inceleme yapmasına ve risk-getiri takası hakkında daha fazla farkındalık oluşturarak finansal hizmet sağlayıcıları üzerinde uygulayacağı piyasa disiplininin daha güçlü olmasına katkı sağlar. Bu durum daha güçlü piyasa disiplini finansal kurumlar tarafından risklerin daha ihtiyatlı yönetilmesini ve daha yüksek bir finansal hizmet sunumu standardını teşvik etmesini mümkün kılar.
- Yüksek düzeyde finansal okuryazarlığa dayanan ve bilgi temelli yatırım kararlarının, zaman içinde kaynakların daha verimli bir şekilde tahsis edilmesiyle sonuçlanması ve risk ve getiri dengesine yönelik daha seçici bir yaklaşımı yansıtması beklenmektedir. Ayrıca yüksek düzeydeki finansal okuryazarlık daha yüksek bir büyüme oranına ve muhtemelen daha az değişken bir ekonomiye ve daha uzun vadeli bir finansal istikrara katkıda bulunmaktadır.

Bazı araştırmalara göre, finansal eğitim alan insanların daha fazla para biriktirme ve bu parayı nasıl kullanacakları konusunda daha iyi kararlar verme olasılığı yüksektir. Tasarruftaki artış ekonominin yatırım harcamalarını teşvik ettiğinden ekonominin gelişmesine ve istihdam yaratmasına yardımcı olmaktadır. Finansal eğitimin tasarruf eğilimi üzerinde bir diğer önemli etkisi de bireysel yatırımların ekonomik ve finansal döngülerden daha az etkilenmesidir. Tasarruf eğilimi yüksek olan bireyler gelirlerindeki dalgalanmalara karşı daha az savunmasız kalmakta ve bu nedenle daha az krediye ve diğer acil durum finansmanına ihtiyaç duymaktadır Ayrıca bu bireyler daha girişimci olma eğiliminde olduğundan ekonominin yapısını geliştirme rolleri bulunmaktadır (TCMB, 2015, s. 3). Öte yandan finansal okuryazarlık, finansal piyasanın verimli çalışması için bir ön koşuldur. Finansal okuryazarlık tüketicinin güçlendirilmesi için etkin bir politika aracıdır. Hane halkının finansal okuryazarlık düzeyi ekonominin esas fonksiyonu için kilit görevi görmektedir (OECD, 2009, s. 8).

2.4. Finansal Okuryazarlığın Artırılması

Son yarım asırlık süreçte siyasi ve ekonomik ortamın bir sonucu olarak yeni finansal ve yatırım alernatifleri ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, uluslararası anlaşmalar ile uluslararası yapılan ticaretin artması, teknolojide yaşanan gelişmeler, vergi ve yasal konulardaki uygulamalar neticesinde yeni finansal ürünlerin geliştirilmesi bir ihtiyaç olarak doğmuştur Tüm bu gelişmelere ayak uydurmak işletmeler için de zor olmuştur. Elbette bu durum bireyler için de söz konu olmuştur. Zira bireyler günlük yaşamlarını idame ettirmek, gelir-gider durumlarını ve tasarruflarını yönetmek, geleceğe yönelik finansal planlar yapabilmek amacıyla finans sistemindeki gelişmelerden ve araçlardan haberdar olmaları gereklidir (Çömlekçi, 2017, s. 1424).

Finansal okuryazarlık ve tasarruf bilinci bireylerin aldığı finansal eğitimle ilişkilidir. Bu nedenle, toplumda farkındalık oluşturacak ve toplumdaki eksiklikleri bertaraf edecek uygun finansal eğitim politikalarını planlamadan önce toplumun finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu eğitim programlarından biri de üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere finans eğitimi olabilir. Böylece üniversite öğrencisi hangi bölümde öğrenim görürse görsün parasını yönetmeyi, makul finansal araç ve hizmeti seçebilme ve bu yolla da doğru bir tasarruf eğilimi gösterebileceklerdir (Aydın, 2018, s. 14).

OECD'ye göre finansal eğitim; bilgi, talimat ve nesnel tavsiyeler yoluyla tüketicilerin ya da yatırımcıların finansal risklerin ve fırsatların farkına varması, bilinçli seçimler yaparak nereden ya da kimden yardım alabileceklerini öğrenmesi ve finansal refahlarını iyileştirmesi bakımından çeşitli eylemlerde bulunarak finansal durumlarıyla daha iyi kararlar alma becerisi kazanmasıdır (OECD, 2005, s. 13). Bu da finansal eğitimin finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması hususundaki önemine işaret etmektedir. Bu nedenle finansal okuryazarlığın artırılması konusunu finansal eğitim çerçevesinde incelemek yararlı olacaktır.

Finansal eğitim bilgiden ziyade finansal konularda beceri, tutum, eylem ve güven gibi unsurları barındırmaktadır. Finansal eğitimin etkili olabilmesi için hem bilgi ve beceri sağlaması hem de ortaya çıkan bilgi ve becerilerin tutum ve eylemlerde kendini

göstermesi gerekmektedir (Satoğlu, 2014, s. 12). Finansal eğitimin kapsamı, yaşı veya cinsiyeti fark etmeksizin tüm bireylerin kişisel refah bakımından avantaj sağlamasıdır. Bireyler finansal eğitim sayesinde farkındalık ve bilgi kazanmakta ve finansal davranışları faiz artışı, iktisadi fırsatlar, kriz gibi ani ya da sistematik şekilde ortaya çıkan durumlara karşı yaklaşım veya analiz beverisi geliştirebilemktedir (Öncüler, 2018, s. 7).

Bireylerin gelecek için akıllıca finansal kararlar alma ve günlük yaşamlarında finansal istikrarı koruma kapasiteleri, kendi finansal eğitim düzeylerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Finansal eğitim konusu, insanların finansal okuryazarlığını artırma veya temel bir finansal kültür inşa etme çabalarında kritik öneme sahiptir. Finansal eğitim, bireyleri ve aileleri finansal dolandırıcılıklardan nasıl korunacakları ve paralarını, tasarruflarını, yatırımlarını ve borçlarını nasıl etkili bir şekilde yönetecekleri konusunda eğitmeyi amaçlayan çok çeşitli eylemleri kapsamaktadır (Altıntaş, 2009, ss. 157-158).

Buraya kadar anlatılanlar doğrultusunda finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması hususunda finansal eğitimin önemli bir rolü olduğu ve bu nedenle hükümetlerin, finansal kuruluşların, üniversitelerin finansal eğitim programlarına öncülük etmesi gerektiği ifade edilebilir. Ancak böyle bir çaba ile finansal okuryazarlık artacak ve hem bireysel anlamda hem de ülkenin ekonomisi ile finansal sistemi açısından avantajları gün yüzüne çıkacaktır.

2.5. Türkiye'nin Finansal Okuryazarlık Düzeyi

Türkiye ekonomisi uzun bir süre yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranlarıyla bmücadele etmiştir. Söz konusu süreçte faiz oranları, döviz kurları, ekonomik büyüme oranları, enflasyon ve çok sayıda yatırım aracı dalgalı seyretmiştir. Uzun süren bu belirsizlik döneminde kısa vadeli yatırımlar (örneğin döviz, altın ve kısa vadeli tasarruflar) yatırımcılar arasında daha popüler hale gelmiştir. Daha zorlu bir ortamdaki olumsuz deneyimler, günümüzde orta yaş ve üstündeki nüfusun yatırım eğilimini etkilemiştir (Satıoğlu 2014, s. 54).

Türkiye'de finansal okuryazarlık üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde bireylerin finansal bilgi düzeylerinin düşük olduğu, finansal araçları yeterli düzeyde bilmediği ifade edilebilir. Öte yandan Türkiye'deki bireylerin tasarruf bilincinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Ancak belirtmek gerekir ki Türkiye'nin demografik özellikler çerçevesindeki finansal okuryazarlık durumu dünya ortalaması ile benzerlik göstermektedir. Şöyle ki gelir ve eğitim düzeyi düşük olan bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri düşüktür. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkeklerin kadınlara kıyasla finansal okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca ileri yaşlardaki bireylerin finansal okuryazarlık düzeyindeki ivme negatiftir (Tetik, 2019, ss. 3520-3521). Bu ortak sonuçlar, finansal bilgisizliğin Türkiye özelinde olmadığını göstermektedir.

Boğaziçi Üniversitesi, Analitik ve İçgörü Araştırma adına Dr. Hüseyin Sami Karaca tarafından 2020 yılında hazırlanan "Türkiye'de Finansal Okuryazarlık ve Erişim ve Dijital Olgunluk 2020" raporunda tüketiciler için finansal okuryazarlık endeksinin (ortalama finansal okuryazarlık puanı) belirlenmiş ve finansal tutum ve davranışları değerlendirilmiştir. Öte yandan raporda tüketicilerin dijital olgunluk seviyelerine de yer verilmiştir.

Bu rapordan hareketle oluşturulan Tablo 2.1, Türkiye'nin 2013-2020[1] yılları arasındaki finansal okuryazarlık endeksi ile finansal erişim endeksini göstermektedir. Katılımcıların finansal okuryazarlık endeksi hesaplanırken finansal okuryazarlık kavramı parayı yönetme, bütçe yapma, finansal durumu kısa ve uzun vadeli şekilde planlama ve finansal ürün tercih etme gibi birçok açıdan ele alınmıştır. Tablo 2.1'de görüldüğü üzere 2020 yılında Türkiye'nin finansal okuryazarlık endeksinin 60,8 olarak hesaplanmıştır. Diğer yıllarla kıyaslandığında finansal okuryazarlık endeksinin genel olarak artış eğiliminde olduğu, ancak endeksin bir önceki rapor dönemi olan 2018 yılına kıyasla az da olsa düştüğü gözlenmektedir.

[1] Söz konusu rapor 2019 yılında yayımlanmadığından ve 2020 yılında yayımlanan raporda da 2019 yılına yer verilmediğinden tabloda ilgili yıla ait herhangi bir veri paylaşımı yapılamamıştır.

Raporda, katılımcıların finansal hizmetleri kullanım oranı ise finansal erişim skorunu oluşturmuştur. Yine Tablo 2.1'e bakıldığında finansal erişim skorunun genel itibariyle arttığı, 2013 yılında 31,5 olan skorun 2020 yılında 45,9 olarak hesaplandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle 2013 yılından 2020 yılına gelinceye dek tüketicilerin finansal erişim skoru %45,7 oranında artmıştır. Ancak yıllık veriler tek tek incelendiğinde finansal erişim skorunun 2015 yılında önemli sayılabilecek düzeyde azaldığı, ancak sonraki yıllarda artış göstermeye devam ettiği görülmektedir.

Tablo 2.1: Türkiye'nin finansal okuryazarlık endeksi

Yıl	Finansal Okuryazarlık Endeksi	Finansal Erişim Endeksi
2013	59,9	31,5
2014	59,4	39,2
2015	60,0	33,7
2016	60,1	38,2
2017	60,8	44,1
2018	61,5	47,0
2020	60,8	45,9

Not: Finansal okuryazarlık endeksi, finansal okuryazarlık skorunun ortalamasını temsil etmektedir. Finansal erişim skoru ise finansal erişim skorunun ortalamasıdır. Endeksle 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Kaynak: Türkiye'de Finansal Okuryazarlık ve Erişim ve Dijital Olgunluk 2020, (https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2021/TEB-FOE-ve-Dijital-Olgunluk-Rapor2020_Kamu.pdf).

Tablo 2.2 ise Türkiye'deki tüketicilerin finansal bilgi, tutum ve davranış skorlarını göstermektedir. Finansal bilgi skoru hesaplanırken katılımcılara bölme, paranın zaman değeri, faiz hesaplamaları, risk ve getiri, enflasyon ve protföy çeşitlendirmesi gibi temel finans konularında soru yöneltilmiştir. Buna göre hesaplanan finansal bilgi skoru 22,8 ile en yüksek seviyeyi 2013'te görürken 19,9 ile en düşük seviyeyi 2014 yılında görmüştür. Ancak Tablo 2.2 daha detaylı incelendiğinde finansal bilgi skoru 2014 ve sonraki yıllarda genel olarak 20 ve 21 seviyelerine yakın seyrettiği görülmektedir. Dolayısıyla finansal bilgi skorunda önemli bir değişikliğin olmadığı, düzenli bir azalış ya da artış eğilimi göstermediği, ufak dalganışlarla 2018 ve 2020 yıllarında 21,2 seviyesine ulaştığı, buna rağmen 2013 yılı seviyesinden daha düşük olduğu söylenebilir.

Raporda finansal tutum skoru ilgili yılın finansal okuryazarlık ve erişim anketleri incelenerek belirlenmiştir. Tablo 2.2'de yer alan finansal tutum skoruna bakıldığında Türkiye'deki katılımcıların 2013-2018 yılları arasındaki finansal tutumunda önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bununla beraber katılımcıların finansal tutum skoru 2020 yılında 13,4'e kadar gerilemiş ve en düşük seviyeyi görmüştür.

Son olarak raporda tüketicilerin finansal davranışı da izlenmiştir. Tüketicilerin satın alma kararından önce düşünmesi, faturularını zamanında ödemesi, bütçe yapması, tasarruf ve harcama gibi konularda olumlu davranış sergilemesine göre finansal davranış skoru belirlenmiştir. Tablo 2.2'de yer alan finansal davranış skoru incelendiğinde tüketicilerin finansal davranışının genel itibariyle her geçen yıl daha iyi bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. 2013 yılında 21,6 seviyesinde olan finansal davranış skoru 2020 yılında gelindiğinde 26,4 seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 2.1: Türkiye'nin finansal bilgi, tutum ve davranış skoru

Yıl	Finansal Bilgi Skoru	Finansal Tutum Skoru	Finansal Davranış Skoru
2013	22,8	15,5	21,6
2014	19,9	14,1	25,4
2015	21,2	15,0	24,0
2016	20,6	14,6	25,1
2017	21,0	14,2	25,7
2018	21,2	15,0	25,5
2020	21,2	13,4	26,4

Kaynak: Türkiye'de Finansal Okuryazarlık ve Erişim ve Dijital Olgunluk 2020, (https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2021/TEB-FOE-ve-Dijital-Olgunluk-Rapor2020_Kamu.pdf)

3. BÖLÜM
İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK

3.1. İslami Finansın Tanımlanması

İslami finans, İslam hukuku ilkesine dayalı bir sistem olup işlemler faizsiz şekilde ve İslam hukukuna göre yürütülmektedir (Karahan ve Ersoy, 2016, s. 94). İslami finans, İslam ekonomisinin bir parçası olmakla birlikte İslami ilkelerden ayrı düşünülemez ve İslam dininin hükümlerine göre şekillendirilmektedir (Sürücü, 2018, s. 1).

İslami finans, parasını finansal piyasalarda daha adil, katılımcı ve paylaşımcı bir sistemde değerlendirmek isteyen kişi ve kurumları teşvik ettiği gibi ekonomik sistemde finansmana erişimi kolaylaştırmakta ve bu yolla da sürdürülebilir maddi ve manevi refah sağlamaya çalışmaktadır (Çanakcı, 2014, s. 43). Warde (2000)'nin bahsettiği gibi faizsiz bir sistem olan İslami finans, geleneksel finans sisteminden farklıdır. Söz konusun farklılığın temeli faizsizliğe dayanmaktadır. Zira İslami finans kuruluşlarında hiçbir işlemle faiz ödemesi yapılmadığı gibi tüketicilerden faiz gibi haksız kazançlar elde edilmemektedir. Öte yandan her işlemin İslami kurallara uygunluğu araştırılırken geliştirilecek her bir ürün ya da hizmet de yine İslami kurallar çerçevesinde tartışılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki İslami yasaların faiz ödemeyi ve almayı yasaklaması, para kazanmayı reddettikleri veya tamamen nakit veya takas ekonomisine geri dönmeyi teşvik ettikleri anlamına gelmemektedir. Bu sistem, finansal işlemdeki tüm taraflar girişimin riskini ve kârını veya zararını paylaşmaya teşvik etmektedir. Ayrıca İslami bankacılıktaki mevduat sahipleri, banka kâr ettiğinde temettü kazanan veya banka zarar ettiğinde tasarruflarının bir kısmını kaybeden yatırımcılar veya hissedarlar şeklinde görülebilir. Bunun mantığı, İslami bir sözleşmedeki getiriyi üretkenlik ve projenin kalitesiyle ilişkilendirmek ve böylece servetin daha adil bir şekilde dağılımını sağlamaktır (El Qorchi, 2005, s. 46)

İslami finans yalnızca bankacılık işlemlerini kapsamamaktadır. Tıpkı geleneksel finans sisteminde olduğu gibi İslami finans sisteminde de bankacılığın yanı sıra sig[illegible]

sermaye piyasaları gibi birçok alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar yer almaktadır. Bununla beraber İslami finans sisteminin kullanılabilirliğini ve kapsayıcılığını artırmak amacıyla da İslami finansal araçlara her geçen gün bir yenisi daha eklenmektedir. Bu bağlamda İslami finans sisteminde İslami bankacılık, İslami sigorta (katılım sigortası ya da tekafül), borsalarda katılım endeksi, sukuk, katılım emeklilik sistemi gibi birçok hizmet tüketicilerin tercihine sunulmaktadır.

3.2. İslami Finans Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri

İslami finansın ortaya çıkışı dini, sosyal ve ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Bu sebepler aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.1. Dini Sebepler

İnsanlar yaşam tarzlarını düşünce biçimlerine ve dini inanışlarına göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla insanlar dini inanışlarına göre günah olan eylemlerden kaçınmaktadır. İslam dini de insanların iktisadi, ticari, dini ve ahlaki konular başta olmak üzere tüm yaşantısına bazı emir ve yasaklar, uyulması gereken kaide ve kurallar, uzak durulması gereken yasak ve günahlar gibi birçok ilke ve prensip getirmiştir (Karaca, 2019, ss. 7-8). Bu bağlamda finansal işlemlerin İslam dinine göre de düzenlenebileceği ve ikili sisteme sahip olan ülkelerde faiz hassasiyeti olan tüketicilerin gereksinimlerini karşılamayı amaç edinen kurumların bu yasak ve emirlere riayet ederek faaliyet gösterdiği, dini kaideleri rehber edindiği söylenebilir.

İslami finansın ortaya çıkmasında etkili olan en önemli sebeplerden biri İslam dininde faizin yasak olmasıdır. Faizin diğer semavi dinlerde de yasak olmasına karşın zaman zaman faizli işlemlerin yapıldığı görülmüştür. Böylece faiz, finansal sistemin temel unsuru olmuştur. Oysa ki İslam dini, tüm yaşamı kapsayacak şekilde düzenlemelere sahip bir dindir. Kur'an-ı Kerim faiz konusunda Allah'ın alış verişi helal kıldığını, ancak faizin haram olduğunu (Bakara, 2/275), faiz yiyenler için acı bir azabın olduğunu (Nisa, 4/160-161) haber vermektedir. Bu ayetlerle faiz kesin hükümlerle yasaklanmıştır.

Benzer şekilde hadisler de faizin yasak olduğuna işaret etmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) faiz yiyen ve yediren, şahitlik ve ketiplik eden kimseleri lanet ederek kınamıştır (Müslim, 'Müsakat' 105). İşte bu nedenlerle Müslümanlar finansman ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz yöntem arayışına girmiştir (Yılmaz ve Bağış, 2020, s. 3154).

Görüldüğü üzere İslam dininin gerekliliklerine inanan ve riayet eden kişilerin geleneksel finansal piyasalarda işlem yapması mümkün değildir. Ancak bu durum finansal işlemlerin hiç yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. İslam dini nasıl ki insanlarla ilişkileri ya da toplumsal konuları düzenliyorsa finansal işlemlerin de nasıl ve hangi koşullarda yapılabileceğini göstermektedir. İşte Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler ve Hz. Muhammed'den aktarılan hadislerin rehberliğinde dini sebeplerle finansal piyasalardan kaçınan ya da finansal sistemin dışında bırakılan kesimin finansal ihtiyaçlarını karşılayacak yöntemler geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir.

3.2.2. Ekonomik Sebepler

İnsanların yaşamını disipline eden dini kurallar ekonomik alanda da kendini göstermekte ve insanların bu dünyadaki imtihan konularının başında gelmektedir.
"Bunları ne ticaret ve ne de alışveriş Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar, gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar" (Nur, 24:37) ayeti insanların iktisadi davranış ve kararlarda uyanık olması gerektiğini ifade etmektedir. Buna istinaden Hz. Muhammed (s.a.v.) de "Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, sıddîklar ve şehitlerle (cennette) beraberdir" (Tirmizi, Bûyû,4) demiştir. Finansal piyasalarda aktif rol alan katılımcılar küresel boyutlara ulaşan finansal etkileşimde küresel suçları bertaraf edecek şekilde faaliyet göstermelidir. Zira bir ülkede ortaya çıkan ekonomik bir darboğaz diğer ülke ya da ülkeleri de etkisi altına almaktadır. Özellikle bu krizin temelinde spekülatif bir suç varsa suçun yayılma alanı daha da genişleyecektir. "Ahir zamanda bir şahsın hataları büyür, o şahısla sınırlı kalmaz"(El-feth-ül Kebir 1/301) hadisi de bu durumu izah etmiştir. Buna rağmen İslâm ülkelerinin yıllar boyunca sergilediği dağınık izlenim ve birbirlerinin aleyhine olan eylemlerinin sona ermesi finansal konularda ortak hareket emeleriyle mümkün olacaktır. Ülke

vatandaşlarının hem ekonomik hem de sosyal anlamda refaha kavuşması finansal yardımlaşma ve koordinasyonu ile geröekleşecektir. Bu finansal sistemin de cazip olması İslâm prensipleri ile şekillenmesine bağlıdır (Çelik, 2016, s. 160). Buraya kadar anlatılanlar İslam dinine inanan bireylerin ekonomik faaliyetlerden geri kalmamasını belirtirken, bu faaliyetleri İslami kurallara uygun yapması gerektiğini açıklamaktadır.

Delice (2019) de İslami finansın ortaya çıkmasında ekonomik nedenler büyük rol oynadığını ifade ederek geçen yüzyılın yetmişli yıllarında petrol fiyatlarında önemli bir artış yaşandığını ve bu da büyük sermayeye sahip Ortadoğu ülkelerinde büyük miktarlarda fon fazlası birikimine yol açtığını belirtmiştir (Delice, 2019: s 13). Bu birikimin yatırıma dönüştürülmesi ve yine reel sektöre kazandırılması hem iktisadi faaliyetlerin devamlılığı hem de ülkelerin ve bireylerin ekonomik açıdan kalkınması, refah düzeyini artması açısından önemlidir. Ancak bunun tam olarak yerine getirilmesi özellikle nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde İslami finansın varlığıyla söz konusu olabilecektir.

3.2.3. Sosyal Sebepler

İslam, sosyal alanda toplumun sınıfları arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak ve gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmak için gelmiştir. İslami finans kurumları, sermayeye ihtiyacı olan kişi ve işletme sahiplerine gerekli finansmanı sağlamak için ortaya çıkmıştır (Baykara, 2012, s. 19). Böylece sermaye belirli bir grubun elinde birikmeyecek ve yoksullar gelirden mahrum kalmayacaktır (Emeç, 2014, s. 3).

Dini inanç sistemi, insanların sosyal hayatındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için birçok kural ve düzenlemeyi uygulamaya çalışmıştır (Karaca, 2019, s. 8). İslam dini de kainattaki her şeyin insanlığın ortak malı olduğuna işaret etmektedir. Buna finansal kaynaklar, finansal fırsatlar da dahildir. Şöyle ki finansal kaynaklar ya da finansal fırsatlar yalnızca belli bir kesime sunulur, bunlar dışında kalanlar mahrum bırakılırsa sosyal hayatta eşitsizlikler, gelir adaletsizliği ve nihayetinde toplumsal huzursuzluk ya da çatışmalar doğacaktır. Emek ya da sermaye sahibinin karşılığını adil şekilde alacak olması toplumsal huzuru inşa etmek için yeterli bir husustur. Bunu sağlayacak sistem ise

İslami finans sistemidir ve katılımcıların bu ve bunun gibi ekonomik nedenleri yoluyla İslami finans sistemi doğmuştur.

3.3. İslami Finansın Temel Kuralları

İslami finansın gerçekleştirilmesi için uyulması gereken belli başlı kurallar veya kaçınılması gereken yasaklar bulunmaktadır. Bu kurallar veya yasaklar; (i) riba (faiz) yasağı, (ii) garar (belirsizlik) ve cehalet yasağı, (iii) aşırı risk alma yasağı, (iv) kumar ve şans oyunu yasağı, (v) kaynak israfı ve lüks yasağı, (vi) uygun görülmeyen mal ve hizmetlerin üretimi ve satışıdır. Bu yasak veya kuralların kısa açıklamasına aşağıda yer verilmektedir.

- Riba (Faiz) Yasağı: Haklı ve makul sayılabilecek bir temeli olmadığı gibi meşru sayılmayan bir uygulama ve ahlak dışı elde edilen bir kazanç şeklidir (Gül, 2017, s. 707). Faiz, anapara ya da sermaye üzerinde ortaya çıkan fazlalıktır ve genel olarak borç işlemlerinde söz konusu olmaktadır. Para dışında herhangi bir malın kendi cinsiyle takas edilmesinde veya ticaretinde ortaya çıkan fazlalık da faiz olarak nitelenmektedir (Karahan ve Ersoy, 2016, s. 97). Yukarıda bahsedildiği üzere ayetlerle açıkça yasaklanmış olan faiz, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Veda Hutbesinde de riba (faiz) alıp vermeyi, riba (faiz) uygulamasını yasaklamış ve cahiliye döneminden kalan riba (faiz) alacaklarını da kaldırmıştır (Gül, 2014, s. 711).
- Garar (Belirsizlik) ve Cehalet Yasağı: Garar kelimesi Arapça'da yıkıma veya kayba yol açabilecek aldatma, risk, dolandırıcılık, belirsizlik veya tehlike anlamına gelmektedir. Garar, İslam dininde sözleşmenin nihai sonucu veya sözleşmenin konusunun niteliği ve kalitesi hakkında bilgi eksikliği nedeniyle varlığı veya tanımı belirsiz olan her türlü işlemi ifade etmektedir (Uddin, 2015, s.b1214). Garar yasağının amacı, bilgileri tam olarak ifşa etmek, sözleşmelerdeki asimetrik bilgileri ortadan kaldırmak ve beklenmeyen risklerden kaçınmaktır (Gait ve Worthington, 2008, s. 3). Garar, gelecekte ne olacağı bbilinmediğinden ve şüpheye yol açtığından caiz değildir (Kojuk, 2019, s. 67). İnsanların hayatlarını sürdürmek amacıyla yaptıkları ticarette söz konusu olan alım satım

sözleşmelerinin geçerli olması sözleşmede yer alan her şeyin bilinmesini gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle kişi alım satım işleminde cahil kalmamalıdır. Hukuki ve sosyal konularda dikkat edilmesi ve bilinmesi gereken en önemli şey, insanları aldatmaya, fitne çıkarmaya, başkasının parasını yemeye ve bunun gibi yasaklanmış şeyleri yapmaya sevk eden cehalettir. İslami esaslara göre mükelleflerin ticari işlemlere ilişkin içtihat hükümlerini bilmeleri gerekmektedir (Aslan, 2018, s. 1097).

- Aşırı Risk Alma Yasağı**:** Aşırı risk almak suretiyle para kazanmak veya kaybetmek bir kumar uygulamasıdır. İslami finansta kumarın yasaklanmasının temel nedeni, kâr ve zarar riskinin adaletsizce dağılmasıdır. Kumarda söz konusu olan aşırı risk, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Bununla beraber aşırı risk, bir tarafın büyük kazançlar elde ettiği ve diğer tarafın tüm parasını kaybettiği bir muamele olduğundan insanların iflasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla İslam dini toplumu sosyal ve ekonomik olarak korumak amacıyla kumarı yasaklanmıştır (Bulut, 2019, s. 24).
- Kumar ve Şans Oyunu Yasağı: İslami finansta kumar ve şans oyunları, belirsizlik içerdiğinden ve sadece bir taraf kazandığı için yasaklanmıştır (Kalaycı, 2017, s. 40). İslam kumarı, aşırı belirsizliği ve tüm şans oyunlarını yasaklamaktadır. Maysir (kumar ve şans oyunları), parasal kazançların yalnızca şans, spekülasyon veya varsayımla elde edildiği her türlü iş olarak tanımlanır. Şans ve kumar oyunlarında herhangi bir iş, servet veya birikim olmadığı gibi kaybeden taraftan kazanan tarafa nakit transferi gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kumar ve şans oyunlarının ekonomik ve sosyal dengeyi olumsuz etkilemekte ve insanın ahlaki ve psikolojik olarak çökmesine neden olmaktadır. Kaldı ki İslam dini emek harcamadan kazanılan, hak edilmeyen geliri yasaklamıştır (Bayram, 2020, s. 20).
- Kaynak İsrafı ve Lüks Yasağı: İsraf, insanları ve toplumları bir bütün olarak ele geçiren, tedavisi olmayan ve ortadan kaldırılamayan yaygın bir hastalık gibidir (Kayhan, 2006, s. 152). İsraf, üretimde ve tüketim faaliyetlerinde kaynakların aşırı kullanımı ya da verimli kullanılmaması durumlarında ölçüden sapma olarak

da yorumlanabilmektedir (Alım, 2018, s. 21). İslam dini insanları korumak amacıyla israfı yasakaladığından Müslümanların paralarını uygun ve makul sınırlar içinde elden çıkarmaları gerekmektedir (Böke, 2021, s. 58). Bu yasağın temel mantığı kaynakların gereksizce ve öngörüsüzce tüketilmesini engellemektir. Öte yandan İslam dini lüks yaşamı da yasaklamaktadır. Kişilerin emrine verilen ve birer emanet olan kaynaklar ve imkanlar üzerinde sınırsızca tasarrufta bulunmayacağı kabul edilmektedir. İsraf yalnızda tüketimde de değil üretimde de olabilmektedir. İsrafın kapsamında mevcutta bulunan doğal kaynakların ve verilen tüm nimetlerin uygun şekilde kullanılmaması, aşırı şekilde kullanılarak tüketilmesi de bulunmaktadır. Bununla beraber gerçek ihtiyaç olmadığı için gösteriş amacıyla lüks malların satın alınması da İslam dininde yasaklanmıştır (Parlakkaya ve Çürük, 2015, s. 66).

Uygun Görülmeyen Mal ve Hizmetlerin Üretimi ve Satışı: Ticari işlemlerin temel ilkelerinden biri de İslam hukuku ilkelerine aykırı olan malların satışının, satın alınmasının, üretilmesinin ve pazarlanmasının yasaklanmasıdır. Yasaklanan mal ve hizmetlerin mübadelesini ticari işlemlere dayandırmak İslami açıdan uygun değildir (Erdem, 2019 : s 13). Örneğin İslami finans kurumlarından biri olan katılım bankaları faizli işlem yapan ya da İslam dininin yasakladığı mal ve hizmetlerin ticaretinden kazanç elde eden şirketlerin hisse senedi alım satımına aracılık etmektedir. Katılım endeksi adı altında İslam dinine uygun şekilde ticaret yapan şirketlerin hisse senedi yatırımcıların tercihlerine sunulmaktadır. Öte yandan yine katılım bankaları İslam dininin yasakladığı mal ve ürünleri üreten şirketlerin finansman ihtiyacını karşılamamakta ve bu tür şirketlerle diğer bankacılık faaliyetlerinde de bulunmamaktadır.

3.4. İslam Dinine Göre Finansal İşlemlere Genel Bir Bakış

Bankacılık, sigortacılık, yatırım fonları ve emeklilik işlemleri İslam dinine uygun şekilde gerçeleştirilebilmektedir. Bu işlemler aşağıda açıklanmaktadır.

3.4.1. Bankacılık İşlemleri

Türkiye'nin bankacılık sistemine bakıldığında mevduat ya da katılım fonu toplamakla yükümlü iki tür banka olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türk bankacılık sisteminin ikili bir sisteme sahip olduğu ifade edilmektedir. Mevduat bankaları mevduat toplamak yükümlü bankalar olup tüm bankacılık işlemlerini faiz karşılığı gerçekleştirmektedir. Katılım bankaları ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu gereği mevduat toplayamamaktadır. Bunun yerine faiz karşılığı olmaksızın katılım esaslı fon hesapları aracılığıyla tasarruf sahiplerinden fon toplamakta ve tüm bankacılık işlemlerini kar ya da zarar ortaklığına dayandırmaktadır.

O halde katılım bankalarını, uygulamalarında İslam dininin yasakladığı faize yer vermeyen, bankacılık faaliyetlerini faizsizlik ilkesiyle gerçekleştiren finansal kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür. Bu tür bankaların en temel işlevi faiz hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin birikimlerinin ve finansal sistemin dışında tutulan fonların ekonomiye kazandırılmasıdır. Kar ve zarar ile risk paylaşımını esas alan katılım bankaları günümüzde hızla büyüyen sektörlerden biri olarak görülmektedir. Bankacılık sektöründe yer alan banka türlerinden (mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları) birini temsil eden katılım bankaları geleneksel bankalardan farklı olarak faizsizlik ilkesiyle topladığı fonları ya da uluslararası piyasalardan yine faiz karşılığı olmaksızın temin ettiği fonları reel ekonomiye doğrudan enjekte etmekte ve elde ettiği karı ya da zararı tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadır. Dolayısıyla katılım bankalarının üretimi, ihracatı, yatırımı ve istihdamı fonlayan kurumlar olduğunu söylemek de yerinde olacaktır. (Pehlivan, 2016, s. 297).

Katılım bankaları faaliyetlerini Şer'i hukuka göre gösterdiği gibi tasarruf sahiplerinden topladığı fonu ticarette, sanayide, yatırımda ve finansal işlemlerde faizsiz şekilde kullanmakta ve elde ettiği kar ya da zararı tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadır. Katılım bankacılığımda işlemler faiz, aşırı risk, belirsizlik, spekülasyon ve silah, şans oyunları ve alkollü içecekler gibi topluma zararlı davranışlar ya da eylemlerden arındırılmıştır. Konvansiyonel bankalar ise nakit esasına dayalı çalıştığından mümkün olan maksimum

karı elde etmeyi hedeflemekte ve bu nedenle işlemlerinin çoğu İslam inancının ilkeleriyle çelişmektedir. Tasarruf sahiplerinden ve çeşitli kurumlardan para (mevduat) toplayıp faiz karşılığında değerlndiren konvansiyonale bankalar yine bu paraları faiz karşılığında borç vermektedir (TKBB, 2017, s. 2).

Mevduat bankaları ile katılım bankalarının bahsedilen bu farklılıkları nedeniyle müşteri portföyleri ya da müşterilerin tercih sebepleri birbirinden farklı olabilmektedir. Ancak bu farkın anlaşılabilmesi için bireylerin hem geleneksel finans bilgisinin hem de İslami finans bilgisinin yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Aksi durumda katılım bankaları, mevduat bankaları ile bir düşünülmekte ve fonlar faiz hassasiyeti nedeniyle atıl kalabilmektedir. Bu durum hem reel sektörün fonlanması hem de katılım bankacılığı sektörünün gelişmesi ve daha etkin çalışması önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

3.4.2. Sigortacılık

Türkiye'deki sigortacılık sektörü de tıpkı bankalarda olduğu gibi ikil sisteme sahiptir. Başka bir ifadeyle bazı sigorta şirketleri konvansiyonel sigorta hizmeti verirken bazı sigorta şirketleri de sigorta işlemlerini İslami esaslara dayandırmaktadır. Bankacılık sektöründen farklı olarak sigırtacılık sektöründe hem konvansiyonel hem de katılım sigortacılığı (tekafül) hizmeti veren sigorta şirketleri de mevcuttur. Buradan da anlaşıldığı üzere tüketicilerin sigorta alanındaki gereksinimleri dini hassasiyetlerinin varlığına göre karşılanabilmektedir.

İslami finansın konularından biri olan tekafül, karşılıklı işbirliği ve bağışa dayanan ve risklerin bir grup katılımcı arasında toplu ve gönüllü olarak paylaşıldığı İslami sigorta sistemidir (Redzuan vd., 2009, s. 194). Sigorta, riske maruz kalanların zararını tazmin etmek için toplanan meblağın belirli bir miktarının tazminat olarak ödenmesi ve bu yolla riskten etkilenen kişilerin güvence altına alınmasıdır. Bazı hukukçular konvansiyonel sigortanın İslam açısından gerektiğinde kullanılabileceğini öngörürken, bazıları kumar, belirsizlik ve faiz nedeniyle reddedebilmektedir. Tekafül şirketlerinin birçok özelliği olmasına rağmen en önemlisi sigortalıların paralarını belirli koşullar

altında iade etmesidir (Mohamed, 2020, ss. 23-24). Şöyle ki katılımcılardan toplanan teberru (bağış) ile riskin gerçekleşmesi sonucu doğan zararlar ve diğer teknik işlemlerden kaynaklanan giderler karşılanmakta ve artan miktar katılımcılara paylarına göre dağıtılmaktadır. Tekafül, bu yönüyle geleneksel sigortacılıktan tamamen ayrılmaktadır. İşte tüm bu farklılıkların anlaşılması, doğru yorumlanması ve bireyin dini hassasiyeti varsa bu bilgisi ışığında doğru sigorta şirketi seçebilmesi İslami finans okuryazarlığının düzeyine bağlıdır.

Aşağıda yer alan Tablo 3.1, konvansiyonel sigorta ile tekafül arasındaki farklılıkları daha detaylı şekilde açıklamaktadır.

Tablo 3.1: Konvansiyonel sigorta ile tekafül arasındaki farklılıklar

Tekafül	Konvansiyonel Sigorta
Sözleşme bağı ve acente ya da kar-zarar sözleşmelerinin birleşimiyle oluştuğundan karma bir özellik taşır.	Sözleşmede sigortalılar poliçe alıcısıdır ve bu sözleşme bir satın alma sözleşmesi niteliği taşır.
Pay sahipleri katılımcı namına acente gibi çalışmakta ve bu işlemde sigorta şirketi yerine operatör/işletmen bulunmaktadır.	Sigortalı ile şirket arasında doğrudan bir ilişki vardır.
Tekafül fonunun sahibi olan katılımcılar underwriting riskini de üstlenir.	Underwriting risikini pay sahibi yani sigorta şirketi üstlenir.
Tekafül sistemi gönüllülük esasına dayandığından yatırılan katkılar teberru yani bağıştır.	Sigortalıların güvence karşılığında ödediği meblağ prim olarak adlandırılır.
Bir seferde ya da dönemsel olarak alınan katkılar tekafül fonuna transfer edilir ve operatör tarafından yönetilir.	Ödenen primler sigorta şirketine aittir.
Teberru ödemesinin gecikmesi durumunda faiz işletilemez.	Primlerin ödemesi geciktiğinde faiz uygulanır.
Katılımcıların riski tekafül havuzuna aktarılır.	Sigortalıların riski sigorta şirketlerine transfer edilir.
Katılımcıların underwriting fazlası üzerinde sahipliği vardır.	Rezerv ve prim fazlasının sahibi sigorta şirketidir.
Tekafül fonundaki ve pay sahiplerinin fonundaki varlıkların yatırım araçlarına yönlendirilmesi İslami esaslara göre yapılmaktadır.	Yatırım, yasal düzenlemelerde yer alan kurallar dışında sınırlandırılmaz.
Tekafüle ilişkin yasal düzenlemeler ülkeye özgüdür. Ancak İslami bir Danışma Kurulunun olması şarttır.	Belirlenen yasalara tabilir.
Şirketin ve katılımcıların geliri ayrı hesaplandığından iki gelir tablosu ve bir bilanço vardır.	Şirketin bir bilançosu ve bir gelir tablosu vardır.
Retekafül işlemlerinde katkılar retekafül şirketine devredilmektedir. Ancak retekafül şirketi yoksa konvansiyonel reasürans şirketiyle de çalışılabilir.	Primler ve riskler reasüröre devredilir.

Kaynak: (Tolefat & Asutay, 2013, ss. 46-47; Aktaran: Aslan, 2015, s. 101)

3.4.3. Yatırım Fonları

Yatırımcıların küçük montanlı tasarruflarını katılım belgesi karşılığında bir araya getirerek hem para piyasasının hem de sermaye piyasasının fon gereksinimini karşılayan kuruluşlardır. Yatırım fonlarının çok sayıda mikro ekonomik ve makro ekonomik avantajı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi iyi çeşitlendirmeye ve profesyonel bir bir yönetime sahip portföy olmalarıdır. Yatırım fonları işlem maliyetleri açısından tasarruf sağlayabilmektedir. Öte yandan borsada günlük olarak işlem gördüğünden likiditesi yüksektir. Günlük net aktif değerinin takibinde şeffaflığa sahip olan yatırım fonlarının birbaşka avantajı ise bireysel tasarrufların ekonomiye kazandırılmasıdır (M. Arslan ve S. Arslan, 2010, s. 5).

İslami yatırım fonları ise yatırımcıların Şeriat hükümlerine tam anlamıyla uygun olması ve helal kar elde etmek suretiyle tasarruflarını yatırım amacıyla bir araya getirdikleri ortak havuz anlamına gelmektedir. Fonun üyeleri hem üyeliklerini gösteren hem de kara hak kazanmalarını sağlayan sertifika, birim, hisse gibi adlarla anılan katılım belgeleri de alabilmektedir. Ancak yatırım fonunun İslami açıdan geçerli olması için iki temel koşulu sağlaması gerekmektedir. Bunlar (Usmani, 2007, s. 2);

- Nominal değere bağlı sabit bir getiri yerine fon tarafından fiilen kazanılan orantılı bir kar taşımaları gerekir. Bu nedenle kar garantisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla yatırımcılar da bunu bilerek yatırım fonuna girmelidir. Ancak fonun ihmal ya da kötü yönetim dışındaki sebeplerden kaynaklı bir zararı olursa taraflar bu zararı da paylaşmak zorundadır.
- Yatırım fonu aracılığıyla bir araya getirilen meblağlar İslam hukukunun uygun gördüğü işlere yatırılmalıdır.

3.4.4. Hisse Senetleri ve Endeksler

İslami finansın uygulandığı alanlardan biri de sermaye piyasalarıdır. İslami sermaye piyasaları, konvansiyonel sermaye piyasalarında olduğu gibi hisse senedi piyasası ve

borçlanma piyasası şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İslami esaslara göre işleyen sermaye piyasalarının en önemli borçlanma aracı sukuk iken İslami hisse senedi piyasalarının önemli araçları İslami hisse senedi endeksleri ve İslami yatırım fonlarıdır. İslami hisse senedi endeksleri konvansiyonel hisse senedi endeksiyle aynı çalışmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki İslami hisse senedi endeksinde yer alan hisse senetleri İslami kurallara göre belirlenen filtrelemeden geçmektedir. Yatırımcılar bu hisse senedi endeksinden aldıkları hisse senetlerinden tıpkı konvansiyonel hisse senetlerinde olduğu gibi riske karşılık bir getiri elde etmektedir. İslami hisse senedi piyasalarında yaşanabilecek bir oynaklık, belirsizliğin ölçüsü kabul edilmekte ve böylece yatırımcı bu yatırımdan beklentisini daha sağlıklı şekilde oluşturmaktadır (Güçlü, 2020, s. 1071).

Son zamanlarda faiz hassasiyeti olan Müslüman yatırımcılar borsada yatırım yapmaktadır. Dini hassasiyeti olan bu yatırımcıların faizsiz ve helal kazanç elde edebilmeleri amacıyla hem bölge hem de ülke bazında İslami hisse senedi endeksleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda İslami hisse senedi endeksleri İslami esaslara göre faaliyet gösteren, bir başka ifadeyle faize dayalı olmayan, tütün, kumar, şans oyunları, alkollü içecekler ve bunlara benzer alanlarda faaliyet göstermeyen şirketlerin hisselerinden oluşan bir endeks türüdür (Kamışlı vd., 2017, s. 575). Ancak İslami hisse senedi endeksinde yer alan bir şirketin her zaman bu endekste kalacağı söylenemez. Endeks sağlayıcılar endeksteki şirketleri gözden geçirmekte ve kriterleri taşımayan şirketlerin hisseleri endeksten çıkarılmaktadır. Şayet İslami şartlara uygun olan şirketler varsa onların hisse senetleri de endekse dahil edilmektedir (Güçlü, 2020, s. 24).

3.4.5. Özel Emeklilik

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde dünya nüfusunun yaşlanması ve tıpta yaşanan ilerlemeler sonucu beklenen yaşam süresi artmıştır. Bu durum aktif sigortalı ve pasif sigortalı dengesini bozarak dağıtım esasına dayanan sosyal güvenlik sistemi üzerinde büyük bir yük oluşturmaya başlamıştır. Bu süreçte emeklilik yaşı ve emeklilik aylığına hak kazanma gibi hususlar için süre değişikliği yapılması sosyal güvenlik sistemini daha sürdürülebilir hale getirmiştir. Bununla beraber dağıtım sistemindeki finansal sorunlar

nedeniyle fonlama esaslı bir sisteme yönelimin olması ve bunun da uzun vadeli, çok ayaklı bir emeklilik sistemine geçişle sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (Apak ve Taşcıyan, 2010, s. 122).

Gelişmiş sermaye piyasasına ve istikrarlı bir ekonomiye sahip ülkelerde başarıyla uygulanabilen bireysel emeklilik, bireylerin emeklilik dönemlerindeki yaşam standardını iyileştirmektedir (Bacak, 2005, s. 170). Bireyler, bireysel emeklilik sistemi aracılığıyla bugünkü gelirlerinden tasarruf etmekte, bu tasarruflarını çeşitli yatırım araçlarına yönlendirerek getiri elde etmekte ve böylece emeklilik dönemleri için hazırlık yapabilmektedir. Elbette tüm bu işlemler yapılırken faizli ya da faizsiz yatırım araçları da kullanılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle faiz hassasiyeti olan katılımcılar için faizsiz, İslami finans ile katılım bankacılığı prensiplerine uygun işleyen fonlar bulunmaktadır. Faiz içermeyen bu fonlar, emeklilik şirketlerinin bünyesinden bulunan danışma kurulunun onayından geçmiş, İslami açıdan alım satımında bir sakınca görülmemiş, faizsiz ve katılım bankacılığı ilkelerine uygunluğu konusunda olumlu görüş alınmış araçlara yatırım yapmaktadır (EGM, 2018, s. 74).

3.5. İslami Finansal Okuryazarlık Kavramının Tanımlanması

Son yıllarda finans sektöründe yaşanan gelişmelerle beraber İslami esaslara uygun şekilde işleyen finans sektörü de gelişmiş ve finans sisteminde yerini almıştır. Bu durum, bireylerin İslami finans okuryazarlık seviyesinin belirlenmesini gündeme getirirken İslami finansal sistemin yaygınlaşmasına sağladığı olumlu katkı anlaşılmıştır (Doğan, 2020, s. 73).

Yaşanan küresel kriz, finansal sistemin sağlamlığının ve etkinliğinin önemini vurgulamış ve akademik camianın finansal erişim, finansal kapsayıcılık, finansal okuryazarlık gibi konulara yönelmesine neden olmuştur. Zira bu konular finansal sistemdeki sağlamlığı ve etkinliği sürdürebilir hale getirecek temel unsurlardan birkaçıdır. Ancak bu konular ele alınırken dini inancı nedeniyle konvansiyonel finanstan uzak duran kesimin de dikkate alınması gerektiği açıktır. Tüm semavi dinlerde haram

kabul edilen faizden kaçınan tüketici sayısının azımsanamayacak seviyede olduğu tahmin edilmektedir. İşte bu kesimin finansal sisteme dahil edilmesi ve bunun için de tüketicilerin İslami finans konusunda eğitilmesi önemlidir.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında kavramın çeşitli açılardan ele alındığı görülmektedir. Setiawati ve diğerleri (2018) İslami finans okuryazarlığını, bireylerin finansal işlemlerini İslami kurallara uygun şekilde yapabilme yeteneği ve İslami finansa ilişkin bilgi ve davranış olarak tanımlamışlardır (Setiawati vd., 2018, s. 5).
Antara ve diğerleri (2016) bireylerin İslami finansal ürün ve hizmetleri kullanma seviyesini etkileyen İslami finansal okuryazarlığı, İslami finansın esaslarını, finansal ürün ve hizmetleri, İslami kuralları bilme ve bu bilgi ve farkındalığı finansal kararlarında kullanma şeklinde tanımlamıştır (Çömlekçi, 2017: s.1425). Abdullah ve diğerleri ise İslami finans okuryazarlığını İslam hukukuna dayalı finansı anlama yeteneği olarak tanımlamaktadır (Abdullah vd., 2017, s. 70).

Bir başka tanıma göre İslami finans okuryazarlığı, İslami finans kavramlarını anlama ve İslam hukukunun rehberliğinde ihtiyatlı ve rasyonel finansal kararlarla sonuçlanacak iyi finansal davranışları telkin etme yeteneğine sahip olmaktır (Nawi, 2018, s. 631).

İslami finans okuryazarlığı, bireylerin genel olarak İslami finans ürün ve hizmetlerine aşina olması ve dini inançlarını ekonomik konularla ilişkilendirerek bu bilgi düzeyini davranışlarıyla kanıtlayabilmesidir (Erdoğan, 2020, s. 11). Buraya kadar değinilen tanımlardan da anlaşıldığı üzere İslami finansal okuryazarlığın genel kabul görmüş tek bir tanımı yoktur. Ancak her bir tanımın ortak bir paydada buluştuğu da açıktır. Buna göre İslami finans okuryazarlığını;

- Bireylerin İslami finans ürün ve hizmletlerine hakim olması
- İslami finansla ilişkili faaliyet gösteren kuruluşları bilmesi
- İslami ve konvansiyonel finans arasındaki farklılıkları anlaması
- İslami finans konusunda deneyim sahibi olması
- İslami finansa ilişkin kavramları tanımlayabilme becerisini haiz olması

- İslami kurallara uygun finansal karar alabilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.

3.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Önemi

Konvansiyonel finansal okuryazarlık düzeyinin finansal davranışlar üzerindeki etkisi İslami finans okuryazarlık düzeyi için de geçerlidir. Dolayısıyla İslami finansal bilgi düzeyinin bireylerin finansal tercihlerinde ve içinde bulundukları finansal sistemde önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür (Çömlekçi, 2017, s. 1424).

Dünyanın büyük bir çoğunluğunda gelişerek derinleşen finansal sistem ülkeler ve bireyler açısından yeni fırsatlar ve kazanımlar sunmaktadır. Ancak bu değişim ulusal ya da küresel boyutlarda krize de neden olabilmektedir. Bu nedenle değişimin ülke ekonomilerinde ve bireylerin yaşamlarında uzun vadeli ve ciddi tesirler bıraktığı söylenebilir. Dolayısıyla bireylerin güncel finans sistemi ve bu sistemin işleyişi hakkında bilgili olması; bütçelerini doğru şekilde yönetebilme, tasarruflarını daha iyi yönetebilme, yatırım işlemlerinde gerçekçi ve verimli kararlar verebilme, maruz kalınabilecek riskleri yönetebilme becerisi kazanmaları açısından önemlidir (Doğan, 2020, s. 70). Öte yandan Müslüman kesimin sağlam finansal kararlar alabilmesi İslami finans okuryazarlık düzeyine bağlıdır. Ancak her Müslümanın İslami finansı tüm yönleriyle bilmesi kolay değildir. Zira İslami finansta borç yönetimi, dengeli harcama, tasarruf, dini kurallara uygun yatırım ve servetin arındırılması gibi birçok boyutu bulunmaktadır. Bu nedenle de Müslüman kesim, finansal davranışlarını iyileştirmek amacıyla İslami finansın bu önemli konularıyla ilgili bilgi ve okuryazarlık kazanmaya teşvik edilmektedir (Biplob ve Abdullah, 2019, s. 109).

Kaldı ki finansal hizmetlerin mevcudiyeti ve bireylerin bu hizmetlere kolay bir şekilde erişmesi finansal sisteme dahil oldukları anlamına gelmemektedir. Günümüzdeki ekonomik anlayış Batı tarafından geliştirildiğinden İslam dininin kurallarına uygun değildir. Zira bu anlayış, faiz esasına göre işlemektedir. Ancak böyle bir durumda bazı bireyler dini hassasiyetleri nedeniyle finansal sistemden kaçınmakta, tasarruflarını

sistemin dışında tutmakta, tasarruflarını yatırıma dönüştürürken bile sistem dışında kalma çabası göstermektedir. Bu noktada dini hassasiyeti olan bireyleri finansal sisteme dahil eden ve bu hassasiyetlere göre hizmet veren İslami finans devreye girmektedir (Durmuş ve Yardımcıoğlu, 2018, s. 169). Bununla beraber bireylerin İslami finans okuryazarlık seviyeleri arttıkça atıl kalan tasarruflar sisteme dahil edilebildiğinden fon talep eden kişi ve kurumların dini kurallara uygun şekilde fon temin etmesi mümkün hale gelecek ve bu yöndeki talepler de artacaktır (Durak vd., 2020, s. 219). Bu açıdan düşünüldüğünde İslami finans okuryazarlık düzeyinin yalnızca tasarrufların emanete bırakılması durumunda değil, aynı zamanda bireylerin ya da kurumların borçlanma davranışında da rehberlik ettiği söylenebilir.

Öte yandan konvansiyonel ve İslami finans okuryazarlık düzeyi tüketicilerin finansal davranışları üzerinde de etkilidir. Özellikle dini hassasiyeti olan tüketiciler talepleri ve beklentileri doğrultusunda hizmet veren finansal kuruluşu seçebilecek bilgiye sahip olmalıdır. Bir başka ifadeyle bireylerin İslami kurallara uygun şekilde verilen finansal hizmetleri bilmesi, bu konuda farkındalığının olması ve beceriye sahip olması İslami kurallara uygun finansal kararların alınabilmesinde önemli bir husustur. Dolayısıyla bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyi tıpkı geleneksel finansal okuryazarlık düzeyinde olduğu gibi tasarruf, yatırım, emeklilik planlaması, banka tercihi gibi birçok finansal karar ve davranışı yönlendirici bir güce sahiptir (Yıldız, 2020, s. 731). Setyowati ve diğerleri (2018) tarafından yapılan araştırmada da İslami finans okuryazarlık düzeyi ile finansal yönetim ve yatırım tercihleri arasındaki ilişki olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki İslami finans okuryazarlığı olan bireyler finansı yönetmede daha iyi olma eğiliminde olduğu gibi yatırımlarını İslami ilkelere göre yapmayı tercih etmektedir. Ayrıca bu bireyler İslami ürün ve hizmetlerin türünü ve bu hizmetleri veren kurumları amacına uygun şekilde kullanmada daha iyi olacaklardır (Setyowati vd., 2018, s. 71).

3.7. Türkiye'de İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi

Türkiye'de geleneksel finansal okuryazarlık düzeyini ölçen çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyini ölçen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan bu az sayıdaki çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak Türkiye'nin İslami finans okuryazarlık düzeyini değerlendiren çalışmalardan yola çıkarak aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

Doğan (2020), Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilere İslami finans ve katılım bankaları hakkında temel düzey sorular yönelterek üniversite öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeyini değerlendirmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 3.2, söz konusu üniversite öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeyini resmetmektedir. Anket uygulamasına katılan 363 üniversite öğrencisinin verdiği cevaplar çerçevesinde genç kesimi temsilen şu çıkarımlar yapılabilir:

- Katılımcı öğrencilerin yaklaşık yarısı (%45,5) katılım bankalarının kar payı verdiğinin farkındadır.
- Katılımcı öğrencilerin kar payı ile faiz oranı seviyesine ilişkin bilgi düzeyi yetersizdir. Zira öğrencilerin yalnızca %35'i kar payının faiz oranından düşük ya da yüksek olabileceğinin farkındadır.
- Katılımcı öğrencilerin %48,5'i katılım bankalarının faaliyetlerinde kar ve zarar ortaklığını esas aldığını bilmektedir.
- İslami finans yöntemlerinin faizsiz olduğunu ifade eden gençlerin oranı %62,8'dir. Katılımcı öğrencilere yöneltilen sorular arasında en yüksek düzeyde doğru cevaplanan bu soru, İslami finans yöntemlerinin faizsizlik ilkesine dair bilgi düzeyinin yeterli sayılabileceğini göstermektedir.
- Katılımcı öğrencilerin katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu da öğrencilerin İslami finans konusunda temel düzeyde bilgiye sahip olduğunu, ancak fon kullandırım yöntemi gibi detaylı bilgi gerektiren konulardaki bilgilerinin yetersiz olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 3.2: Sabahattin Zaim Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin islami finans okuryazarlık düzeyi

	Doğru Cevap	Yanlış Cevap	Bilmiyorum/ Cevap Yok
Katılım bankaları için hangisi söylenebilir? ( ) Faiz verebilir (X) Kar payı verebilir ( )Bilmiyorum ( ) İkisini de verebilir ( ) Hiçbirini veremez	%45,5	%15,4	%39,1
Kar payı ve faiz oranları hakkında hangisi söylenebilir? ( ) Kar payı faizden her zaman daha düşüktür. ( ) Kar payı faizden her zaman daha yüksektir. (X) Kar payı faizden düşük de yüksek de olabilir. ( ) Her zaman aynıdır. ( ) Bilmiyorum	%35	%22,5	%42,5
"Katılım bankalarının faaliyet esası kar ve zarar ortaklığına dayanır" cümlesi… (X) doğrudur ( ) yanlıştır ( ) bilmiyorum	%48,5	%8,8	%42,7
"İslami finans yöntemleri faizsizdir" cümlesi (X) doğrudur ( ) yanlıştır ( ) bilmiyorum	%62,8	%14,9	%22,3
"Ev sahibi olmak isteyen birisi, katılım bankasından öncelikle parasını alarak istediği yerden evi alabilir" cümlesi… ( ) doğrudur (X) yanlıştır ( ) bilmiyorum	%33,6	%20,3	%46,1
"Araba sahibi olmak isteyen birisi, istediği arabayı öncelikle katılım bankasına aldırır" cümlesi… (X) doğrudur ( ) yanlıştır ( ) bilmiyorum	%38,3	%17,9	%43,8

Kaynak: (Doğan, 2020, s. 83)

Öte yandan yine Doğan (2020), ilgili çalışmasında katılımcı öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyi doğru cevap sayısının toplamıyla da değerlendirimiştir. Buna göre katılımcı öğrencilerin yalnızca %9'u tüm sorulara cevap verebilmiş, %17'si ise hiçbirini doğru cevaplayamamıştır. Öğrencilerin yarıdan fazlası ise yöneltilen sorulardan en fazla ikisinin doğru cevabını bilmektedir. Sonuç olarak çalışmada katılımcı öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık ortalaması 2,64 olarak belirlenmiştir (Doğan, 2020, s. 85).

Durmuş ve Yrdımcıoğlu (2018) ise Sakarya Üniversitesi'ndeki 269 İlahiyat öğrencisinin İslami finansal okuryazarlık düzeyini tespit etmiştir. Buna göre İlahiyat öğrencilerinin İslami finansın temel prensiplerine, katılım bankalarına, İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi düşüktür.

Yıldız (2020) ise daha geniş kapsamlı bir çalışma yaparak Türkiye'yi temsilen 479 bireye anket uygulamış ve bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyine ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Buna göre (Yıldız, 2020, ss. 737-738).

- İslami finans prensipleri ve katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyi erkeklerde ve evli bireylerde daha yüksektir.
- 35-44 yaş aralığındaki bireyler İslami finans prensipleri ile katılım bankacılığı hususunda daha bilgilidir.
- Gelir düzeyi yüksek bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyi düşük gelirlilerden daha yüksektir.
- Bireylerin eğitim düzeyine göre İslami finansl okuryazarlık düzeyi de artmaktadır.

Daha kapsamlı bir çalışma ise Yusuf Dinç'in yürütücüsü olduğu, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ile Türkiye Katılım Bnakaları Birliği (TKBB)'nin destek verdiği projedir. Projede Türkiye'nin faizsiz finansal okuryazarlık düzeyi, 72 farklı ilden ankete katılan 3047 bireyin cevapları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Faizsiz finansal okuryazarlık düzeyi; tutum, bilgi, davranış ve farkındalık boyutlarında incelenmiştir. Bireylerin finansal tutumuna ilişkin elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Katılımcıların %59,4'ünün borç vermenin iyi bir davranış olarak nitelendirirken %17,1'inin borç vermeyi iyi bir davranış olarak görmemektedir.
- Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%68,5) borcun gelir elde etmek üzere verilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Aksini düşünenlerin oranı ise %20,2'dir.
- Katılımcıların %74,3'ü borç alma talebinin arkasında yatan nedenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber finansman tutumuna ilişkin

katılımcıların %46,8'i finansman yoluyla sağlanan kar vb. faydanın alacaklı ile paylaşılması gerektiğini düşünmektedir.

- Katılımcıların %75'i bireylerin finansal gereksinimleri nedeniyle dayanışma içinde olmaları gerektiğini söylediği gibi yine katılımcıların %88,6'sı bireylerin herhangi bir felaketle karşılaşması durumunda dayanışma sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.
- Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde Türk toplumunun finansal tutumunu faizsiz finans prensiplerine göre şekillendirdiği açıktır (Dinç, 2020, ss. 7-11).

Yine Dinç (2020), tarafından yürütülen bu projede Türk toplumunun finansal davranışları da İslami çerçevede değerlendirilmiştir. Katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplar doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Dinç, 2020, ss.13-20).

- Katılımcıların %68,7'si finansal gereksinimlerinde faizli ya da faizsiz çözüm bulma hassasiyeti gösterdiğini ifade etmektedir.
- Katılımcıların %73,3'ü faizli işlemlerden kaçındığını belirtmektedir. Ayrıca katılımcıların %72,9'u faiz almaya; %77,9'u ise faiz ödemeye karşıdır.
- Sadece yüksek faize karşıyım önermesine katılanların oranı %26,5 iken söz konusu önermeye katılmayanların oranı %63,1'dir. Öte yandan katılımcıların para yatırma ve borçlanma davranışının faiz oranına göre nasıl şekillendiği de tespit edilmiştir. Buna göre parasını yüksek faizle yatırmak isteyenlerin oranı %19,6 iken bu finansal davranışa karşı olanların oranı %69,6'dır. Düşük faziden borçlanmak isteyenlerin oranı %28,6 iken düşük faize rağmen buna karşı olanların oranı ise %57,7'dir.
- Risk paylaşımı davranışına ilişkin önermelerde de katılımcıların %40,2'si parasının olması durumunda ortaklık yapmak isteyeceğini, %33,2'si de şirketinin olması durumunda ortak almak istediğini beyan etmektedir.
- Katılımcıların risk alma davranışı da tespit edilmiş ve %51,3'ünün kar etmek için zararı göze alabileceği görülmektedir.

- Katılımcıların %86,2'si bir amaç doğrultusunda tasarruf yapabileceğini ifade etmesi Türk toplumunun tasarruf anlayışının referansı niteliğindedir.
- Finansal davranışlara ilişkin bu bulgular bir bütün halinde düşünüldüğünde Türk toplumunun faizsiz finansal davranışının güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen faiz oranı seviyesine göre fon arzı ya da talebi davranışında bazı gevşemelerin yaşanabileceği ifade edilebilir.

Dinç (2020), yürüttüğü proje kapsamında Türk toplumunun faizsiz finansal bilgisini de tespit etmiştir. Katılımcıların finansman modelleri, araç ve kurumlar, ilkelerden oluşan önermelere verdikleri yanıtlar faizsiz finans bilgisini temsil etmektedir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir (Dinç, 2020, ss. 21-24):

- Katılımcıların %47,6'sı bir işletme sahibi olma durumunda hammedesini ve üretim girdilerini vadeli alabileceğini ifade ederken %43,1'i de makineleri satın almak yerine kiralayabileceğini söylemektedir.
- Tasarruflarını faizsiz şekilde yönetebileceği araç ve kurumların olduğuna ilişkin bilgiye sahip katılımcıların oranı %61,1'dir.
- Sözleşme şartlarının şeffaf olmaması durumunda bir işe yatırım yapılamayacağını ifade eden katılımcıların oranı %83,4; topluma zarar veren ürünleri üreten ve çevre kirliliğine sebebiyet veren işlere yatırım yapılmayacağını belirten katılımcıları oranı ise %84,2'dir.
- Maddi kayba neden olabilecek risklerin transfer edilmesini değil, paylaşılması gerektiğini düşünen katılımcıların oranı %59,8'dir.
- Bu bulgular göstermektedir ki Türk toplumunun finansal bilgisi katılım esaslı finansın farklı alanlarını anlamaya yetmektedir. Öte yandan bu bulgular Türk toplumunda katılım esaslı fon toplama, fon kullandırma ve diğer uygulamaların genel olarak kabul gördüğünün işaretidir.

Dinç (2020), Türk toplumunun faizsiz finansa ilişkin farkındalık düzeyini de değerlendirmiştir. Katılımcıların önermelere verdikleri cevaplar doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Katılımcılara tekafül ve emeklilik hakkında önermeler yöneltilmiştir. Buna göre hasarın oluşmadığı durumda ödenen sigorta primini geri almak isteyen katılımcı oranı %41,9; finansal varlıklarını faizsiz şekilde yönetebileceğini ifade eden katılımcı oranı ise %45,1'dir.
- Daha önce bahsedildiği üzere İslam dininde aşırı risk almak ve bu yolla para kazanmak ya da kaybetmek kumar sayılmaktadır. Bu nedenle katılımcılara kumara yönelik bir önerme yöneltilmiştir. Katılımcıların %57,7'si kumarın matematik bilgisi olmayanlar için aldatmaca olduğunun farkındadır.
- Faizin olumsuz ve istenmeyen sonuçlarının olduğunu düşünen katılımcı oranı %63,8; faizin gelir dağılımını bozduğunu ifade eden katılımcı oranı ise %73,7'dir.
- Tüm bu sonuçlar ise Türk toplumunun faizsiz finans farkındalığının yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

Görüldüğü gibi Türk toplumunu oluşturan bireylerin faizsiz finansa ilişkin seviyesi ileri düzeyde olmasa da yeterli sayılabilecek bir düzeye sahiptir. Buna rağmen katılım bankalarının sektördeki payı, sayısı ve şube yaygınlığı konvansiyonel bankalara kıyasla oldukça azdır. Bu da bilginin pratiğe dönüştürülmesinde problemlerin olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle gerek katılım bankaları gerekse de faizsiz finansal işlemler yapan diğer kuruluşlar toplumun sahip olduğu bilgi ve farkındalıkla paralel olacak şekilde davranış ve tutum sergilemeleri amacıyla politikalar uygulamalı, teşvik edici düzenlemeler getirmelidir.

4. BÖLÜM
İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

4.1. Literatür Taraması

Literatürde bireylerin konvansiyonel finansal okuryazarlık düzeyine ilişkin çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine ilişkin az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Abdul Rahim (2014) tarafından yapılan çalışmada lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeylerine tesir eden psikolojik ve demografik faktörler belirlenmiştir. Bu bağlamda Malezya Utara Üniversitesi İslami Finans ve Bankacılık programında öğrenim gören 200 öğrenciye anket uygulanmış ve toplanan veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre İslami finansal okuryazarlığa etki eden psikolojik faktörler; dini temelli değerler, umutsuzluk ve finansal açıdan duyulan memnuniyettir. Bununla birlikte erkek öğrencilerin kız öğrencilere, üçüncü sınıf öğrencilerinin ise birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine kıyasla İslami finansal okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir.

Abdullah ve Anderson (2015) tarafından yapılan çalışma banka çalışanlarının İslami finans okuryazarlık seviyesini etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Ulaşılan sonuçlara göre İslami finans okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörler hem konvansiyonel hem de İslami bankacılık ürünlerine ilişkin görüş, ailelerin İslami finans ürün ve hizmetlerine yönelik etkisi, menkul kıymet yatırımlarının belirleyicileri, konvansiyonel bankacılık ürünlerine ilişkin bakış açısı, bireysel finansın yönetimine ilişkin tutum, varlıkların yönetimine ve planlamasına ilişkin bilgi ve İslami finansal ürünlere yönelik tutumdur.

Abdillahi (2015) tarafından yapılan çalışmada emeklilik planlamasına yönelik İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirleyicileri irdelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Malezya Utara Üniversitesinde çalışan 230 Müslüman bireye anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda ankete katılanların emeklilik planlama düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bulgular ayrıca emeklilik planlamasını önemli ölçüde etkileyen dört belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu belirleyiciler hedeflerdeki netlik, emeklilik planlaması için finansal planlama bilgisi, gelir ve cinsiyettir. Cinsiyete ilişkin sonuç, erkek katılımcıların kadınlara kıyasla daha yüksek emeklilik planlamasına sahip olduğunu göstermiştir.

Sardiana (2016) tarafından yapılan çalışmada İslami finansal okuryazarlığın İslami finans ürün ve hizmetlerinin kullanımına etkisi İslami esaslara uygun şekilde işleyen finansal ürün ve hizmetleri kullanan ve kullanmayan 220 katılımcının anket sorularına verdiği cevaplar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışmada İslami finans hizmetleri kullanım tercihleri ile İslami finans okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu, tüketicilerin İslami finansal okuryazarlığı ne kadar yüksekse İslami finansal hizmetleri kullanma olasılığının da o kadar yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Abdul Rahim vd. (2016), İslami finansal okuryazarlığın ve bunun umutsuzluk, dindarlık ve finansal tatmin gibi belirleyicilerinin geçerliliğini ve güvenilirliğini test ettikleri çalışmalarında Malezya'daki Utara Üniversitesi'nde öğrenim gören 200 kişiye anket uygulaması yapmıştır. Elde edilen sonuçlar, İslami finansal okuryazarlık üzerinde en etkili belirleyicinin dindarlık olduğunu gösterirken çalışmada diğer belirleyicilerin etki gücüne göre umutsuzluk ve finansal tatmin olduğu ortaya konmuştur.

Er vd. (2017), çalışmalarında İslami finansal okuryazarlığın ölçülmesine ve karşılaştırılmasına olanak sağlayacak bir ölçüm geliştirmiştir. Bu kapsamda Trabzon'da 388 katılımcıyla bir anket çalışması yapılmış ve dört ayrı endeks hesaplaması yapılmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlarİslami finans okuryazarlık endeksinin %58, İslami finansal davranış endeksinin %62, İslami finansal bilgi endeksinin %56 ve son olarak İslami finansal tutum endeksinin %55 olduğunu göstermiştir.

Çömlekçi (2017), katılım bankalarının müşterisi olan bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyini ölçmeyi amaçladığı çalışmasında 401 katılımcıya anket uygulaması yapmıştır. Öte yandan çalışmada İslami finansal okuryazarlık düzeyinin demografik nitelikler açısından farklılık arz edip etmediği de tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, katılım bankalarının müşterisi olan bireylerin İslami finansal okuryazarlık ve bilgi düzeyinin düşük olduğu ve aynı zamanda söz konusu bilgi ve okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet, ya, eğitim, meslek ve gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği yönündedir.

Bekereci vd. (2018) İslami finans okuryazarlık düzeyini ve bu düzeye etki eden psikolojik faktörleri tespit etmeyi amaçladıkları çalışmada 640 üniversite öğrencisine anket uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda İslami finansal okuryazarlık düzeyinin inanç ve finansal uygulama düzlemlerinde farklılaştığı, inanç eğilimi ve finansal uygulama boyutu ile dindarlık algısı arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde finansal tatmin boyutu ile finansal uygulamalar boyutu arasında da pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak çaresizlik boyutu ile inanç eğilimi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) çalışmalarında İlahiyat bölümünde öğrenim gören öğrencilerin hem konvansiyonel hem de İslami finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda İlahiyat öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu; temel finans ve ekonomi bilgi düzeylerinin ise orta seviyede olduğu görülmüştür.

Yıldız (2020) tarafından yapılan çalışmada bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi incelenmiş ve bunun bireylerin katılım bankası tercihi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyini; temel finans ve ekonomi, katılım bankacılığı, İslami finans prensipleri ve İslami finans ürünleri olmak üzere 4 ayrı alt boyutta inceleyen çalışmada katılım bankasıyla çalışan bireylerin diğer bankaları (faizli

bankaları) tercih edenlere göre İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyinin yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Doğan (2020) İslami finans okuryazarlık düzeyini Türkiye'deki üniversite öğrencileri çerçevesinde incelediği çalışmasında öğrencilerin İslami finans okuryazarlığını ölçmek için yaptığı anket sonuçlarına göre öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyi düşüktür. Öyle ki birçoğunun İslami farkındalığı dahi yoktur. İslami finans okuryazarlık ile İslami finans sisteminin yayılması arasındaki ilişki ise ikili lojistik regresyon analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, İslami finans okuryazarlık düzeyi arttıkça öğrencilerin katılım bankalarının İslam'a uygun bir işleyişe sahip olduğuna dair inancı artmaktadır.

Durak vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada Düzce Üniversitesi İşletme, Mühendislik ve İlahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri ölçülmüş ve girişimcilikle ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin İslami finans bilgisi ve okuryazarlığı oldukça düşüktür. Ancak çalışmada İslami finans dersi alan öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu da İslami finans okuryazarlık düzeyi açısından girişimciliği cazip bulanlar ile bulmayanlar arasındaki anlamlı ilişkidir.

Karakuş ve Doğukanlı (2021), tarafından yapılan çalışmada ise Adana'da, çoğu öğrencilerden oluşan 276 katılımcıyla anket uygulanarak katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyleri ölçülmüştür. Katılımcılara İslami finans okuryazarlık hakkında da soru sorulan bu çalışmada genel olarak erkeklerin finansal okuryazarlık düzeylerinin kadınlara kıyasla yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Görüldüğü üzere son yıllarda alan çalışması yapan araştırmacıların ilgisi İslami finans okuryazarlığı konusuna yönelmiş ve bu konuya ilişkin çalışmaların artırılması için konunun önemine ışık tutulmuştur. Zira finansal sistemin etkinliğini devam ettirmesi, herkes için adil bir finansal sistemin olması, bir başka deyişle kapsayıcı bir finansal

sistemin varlığından söz edilebilmesi için konvansiyonel finansal okuryazarlık kadar İslami finansal okuryazarlık da ele alınmalı ve bu bilgi düzeyinin iyileştirilmesi için tüm paydaşların aksiyon alması önemlidir. Çalışmalarda da görüldüğü üzere örneklem seçimindeki eğilim genel olarak üniversite öğrencileridir. Bunun sebebi, üniversite öğrencilerinin mezuniyet sonrasında gelir kazanan kesime dahil olma ve tasarruflarını yatırıma dönüştürme potansiyelidir. Bununla beraber her iki finansal okuryazarlık düzeyine ilişkin farkındalığın erken dönemlerde oluşması ise bireylerin refah seviyesine daha olumlu katkılar sunacaktır. Bu nedenle yapılan bu tez çalışması ile hem üniversite öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri belirlenecek hem de bu konuda farkındalık oluşturulacaktır. Öte yandan çalışmada ekonomi, finans gibi alanlarda ders, seminer, konferansa katılan öğrencilerle İslami ilim alanında öğrenim gören öğrenciler arasında İslami finansal okuryazarlık düzeyi bakımından bir fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu yolla üniversitelerde verilen eğitimin toplumun, bireylerin ve piyasanın gereksinimleri doğrultusunda geliştirilmesi veya iyileştirilmesi sağlanabilir.

4.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde bireylerin duyduğu dini hassasiyet finansal tercihlerini etkileyebilmektedir. Ancak burada kritik nokta, dini hassasiyeti olan bireylerin finansal işlemleri hiç tercih etmeme ihtimalidir. Bu ihtimalin en önemli sebebi ise finansal bilgi düzeyinin yetersizliğidir. Bu bilgi düzeyinden kastedilen, konvansiyonel finansal okuryazarlık olduğu gibi aynı zamanda İslami finansal okuryazarlıktır.

Dünya ülkelerinin finansal açıdan amacı toplumu oluşturan her kesim için finansal adaleti ve özgürlüğü sağlayarak finansal sistemi geliştirmek, etkinliğini ve verimliliğini artırmak ve nihayet ekonomik büyümelerine ivme kazandırmaktır. Ancak bu amaç, yalnızca otoritelerin, düzenleyicilerin girişimiyle değil aynı zamanda bireylerin de finansal işlemleri talep etmesiyle gerçekleşecektir. İşte tam da bu noktada bireylerin ihtiyacı finansal bilgidir. Elbette ki finansal bilgiyi tek boyutlu ele almak yine sistemin

kapsayıcılığına balta vuran bir husustur. Bu nedenle bireylerin İslami finansa ilişkin bilgi düzeylerinin de yeterli olması gerekmektedir.
İşte bu nedenle bu tez çalışmasının amacı üniversitede öğrenim gören öğrencilerin konvansiyonel ve İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi şeklinde tasarlanmıştır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesini amaç edinen bu tez çalışmasında anket yoluyla toplanan birincil verilerle çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan anket formu Muhammed Emin Durmuş ve Fatih Yardımcıoğlu tarafından 2018 yılında yapılan "İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?" adlı çalışmadan araştırmacıların izniyle alınmış ve katılımcılara uygulanmıştır.

Orijinal anket formunun yalnızca demografik özelliklere ilişkin soru bölümüne birkaç soru eklenmiştir. İlave edilen sorular öğrencilerin kaçıncı sınıfta öğrenim gördüğü ve hangi bölümde okudukları, genel not ortalaması, öğrenim hayatları boyunca finans, ekonomi dersi alıp almadıkları, yarı ya da tam zamanlı bir işte çalışıp çalışmadıkları, aylık harcama tutarı ve eksi bakiyeye düşüp düşmediklerini öğrenmeye yöneliktir. Bunun dışındaki demografik özelliklere ilişkin sorulara sadık kalınmıştır. Anket formunun geri kalan kısmında ise bireylerin konvansiyonel ve İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla katılımcılarak yöneltilen nitelikli sorular yer almaktadır. Böylece anketle toplanan verilerin analizi sonucunda ekonomi, finans alanında öğrenim gören öğrencilerle İslami konularda öğrenim gören öğrenciler arasındaki fark tespit edilmeye çalışılmıştır.
Hazırlanan anket formunun uygulanabilmesi için öncelikle 01 Mart 2022 tarihinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığına bilimsel araştırmanın etiğe uygunluğunun değerlendirilmesi için başvurulmuştur. Yapılan başvuru 15 Mart 2022 tarihinde gerçekleştirilen 25 numaralı toplantıda kabul edilmiş ve fakültelerde öğrenim gören öğrencilere dağıtılmıştır. Whatsapp, Instagram gibi sosyal medya platformları vasıtasıyla toplamda 350 öğrenciye ulaşılmış ve 12 Nisan 2022'de başlayan anket

uygulaması 23 Mayıs 2022 günü sona erdirilmiştir. Öğrenciler tarafından cevaplanan anket formlarından yalnızca 334'ü kullanılabilir durumda olduğundan analize bu 334 anket formu ile devam edilmiştir.

Araştırma kapsamında anketle toplanan verilere SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir. Ölçeğe ait betimleyici analizler ortalama ve standart sapma değerleri kullanılarak verilmiştir. Bununla beraber elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olması sonucu hipotez testleri istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde test edilmiş ve bağımsız örneklem t-testi ile ölçeklerden elde edilen puanların ikili gruplara göre farkları incelenmiştir. Ardından ise tek yönlü ANOVA analizi yapılarak ikiden fazla gruplar arasındaki farklar belirlenmiştir. Likert yapılı ölçeklerin güvenirlik düzeylerinin belirlenmesi aşamasında ise Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır.

4.4. Araştırmanın Örneklemi ve Kısıtları

Bu tez çalışmasının örneklemini Çankırı Karatekin Üniversitesi bünyesinde yer alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (İİBF) Finans ve Bankacılık, İşletme, İktisat, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret olmak üzere toplamda yedi (7) lisans programı bulunmaktadır. İslami İlimler Fakültesinde (İİF) ise Temel İslam İlimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları olmak üzere toplamda üç (3) lisans programı yer almaktadır. Söz konusu fakültelerde öğrenimi devam eden öğrencilere anket uygulanırken bölüm ayrımı yapılmamıştır. Diğer bir ifadeyle söz konusu fakültelerde yer alan tüm bölüm öğrencilerine anket dağıtımı yapılmıştır. Zira öğrenciler üniversite öğrenim hayatları boyunca gerek kendi bölümlerinde yer alan ekonomi ya da finans derslerini gerekse de fakültenin ya da üniversitenin seçmeli ders havuzundan konvansiyonel ya da İslami finans/ekonomi dersi alabilme imkanına sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki bu dersler İİBF müfredatında daha fazla yoğunluğa sahiptir.

Çalışma kapsamında kullanılan anket formu öğrencilere çevrimiçi platformlardan (Whatsapp, Instagram gibi) ulaştırılmıştır. Anket uygulamasının çevrimiçi platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmesinin sebebi öğrencilere kolay ulaşabilmek, kağıt maliyetini ortadan kaldırmak ve elden ele dolaşan kağıtlarla halen etkisi devam eden Covid-19 virüsünün öğrenciler arasında yayılma riskini azaltmaktır.

Çalışmanın kısıtı, katılımcıların yalnızca Çankırı Karatekin Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin olmasıdır. Bir diğer kısıt ise anket formunun katılımcılara sosyal medya platformları üzerinden gönderilmesi sebebiyle sosyal medya kullanmayan öğrencilere erişilememiş olmasıdır.

4.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın amacı doğrultusunda dokuz hipotez belirlenmiştir. Bu hipotezlerde bahsi geçen İslami finans okuryazarlık bileşenleri temel finansal ve ekonomik, katılım bankası, İslami finans prensipleri ve İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyleridir. Oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H_1: İslami finans okuryazarlık bileşenleri İİBF ve İslami İlimler Fakültesi (İİF) öğrencileri arasında farklılık göstermektedir.
H_2: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) cinsiyete göre İslami finans okuryazarlık bileşenleri farklılık göstermektedir.
H_3: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) akademik ortalamaya göre İslami finans okuryazarlık bileşenleri farklılık göstermektedir.
H_4: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) hesap bakiyesinin eksi olma durumuna göre İslami finans okuryazarlık bileşenleri farklılık göstermektedir.
H_5: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) İslami finans okuryazarlık bileşenleri ekonomi ya da finans dersi alma durumuna göre farklılık göstermektedir.
H_6: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) İslami finans okuryazarlık bileşenleri İslami finans eğitimi, semineri vb. alma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_7: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) İslami finans okuryazarlık bileşenleri herhangi bir işte yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma durumuna göre farklılık göstermektedir.
H_8: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) İslami finans okuryazarlık bileşenleri tercih ettikleri banka türüne göre farklılık göstermektedir.
H_9: Öğrencilerin (İİBF ve İİF) İslami finans okuryazarlık bileşenleri banka hesabı olup olmama durumuna göre farklılık göstermektedir.

4.6. Bulgular ve Değerlendirme

Bu başlık altında çalışmanın demografik özelliklerine ve İslami finans okuryazarlık düzeyine ilişkin bulgular ile çalışmanın güvenilirliiğine yer verilmiştir.

4.6.1. Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Analizi

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizine ait ortaya çıkan bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

Tablo 4. 1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları

Demografik Özellikler	Grup	N	Yüzde%
Cinsiyet	Kadın	178	53,3
	Erkek	156	46,7
Sınıf	1. Sınıf	54	16,2
	2. Sınıf	99	29,6
	3. Sınıf	115	34,4
	4. Sınıf	66	19,8
Fakülte	İİBF	220	65,9
	İİF	114	34,1
Genel Not Ortalaması	2.00'den daha az	26	7,8
	2.00-2.49	88	26,3
	2.50-2.99	145	43,4
	3.00-3.49	59	17,7
	3.50-4.00	16	4,8
Ekonomi/Finans Dersi Alma	Evet	150	44,9
	Hayır	184	55,1

Çalışma Durumu	Evet	79	23,7
	Hayır	255	76,3
Aylık Harcama	800 TL'ye kadar	78	23,4
	800-1200 TL	123	36,8
	1201-1600 TL	67	20,1
	1601 TL ve daha fazla	66	19,8
	Toplam	**334**	**100,0**

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %53,3'ünün kadın, %46,7'sinin erkek olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç cinsiyetler arasında iyi bir dağılım yapıldığının işaretidir.

Katılımcıların %16,2'si 1.sınıf, %29,6'sı 2.sınıf, %34,4'ü 3.sınıf ve %19,8'i 4.sınıf öğrencisidir. Sınıflar arasındaki dağılıma bakıldığında önemli sayılabilecek farklar olmasa da belirtmek gerekir ki son yıllarda İktisadi ve İdari Bilimler bünyesindeki bazı bölümlerin öğrenci sayılarında azalmalar yaşanmıştır. Bu nedenle birinci sınıf öğrenci sayısı diğer sınıflara kıyasla daha zayıf kalmıştır.

Katılımcıların %65,9'u İİBF, %34,1'i İİF'de öğrenim görmektedir. Toplam katılımcı içindeki payını temsil eden bu oran, fakülte öğrenci sayısı baz alındığında makuldür. Zira anket uygulamasının yapıldığı dönemde İİBF'ye kayıtlı öğrenci sayısı 1815 iken İİF'ye kayıtlı öğrenci sayısı 797'dir.

Katılımcı öğrencilerin akademik başarısını temsil eden not ortalaması genel itibariyle iyi seviyededir. Şöyle ki katılımcıların%7,8'inin ortalaması 2.00'den daha az, %26,3'ünün 2.00-2.49 aralığında iken %22,5'inin ortalaması 3.00'ün üzerindedir.

Öte yandan katılımcıların %44,9'u ekonomi veya finans dersi aldığını beyan ederken %55,1'i ekonomi veya finans dersi almadığını ifade etmiştir. Yine katılımcıların %76,3'ü herhangi bir işte yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışmadığını belirtmiştir. Son olarak katılımcıların %23,4'ünün aylık harcamasının 800 TL'ye kadar, %36,8'inin 800-1200 TL, %20,1'inin 1201-600 TL ve %19,8'inin 1601 TL ve daha fazla olduğu görülmüştür.

Anketin demografik özellikler bölümünde katılımcılara eksi bakiyeye düşüp düşmediği, finans sektöründe çalışan bir yakınının olup olmadığı, banka hesabının olup olmadığı, var ise hangi tür bankayla çalıştığı, İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılıp katılmadığına ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara verdikleri cevapların frekans dağılımı ise Tablo 4.2'deki gibidir.

Tablo 4.2: Öğrencilerin finansal konulardaki durumuna ilişkin frekans dağılımı

Değişkenler	Grup	N	Yüzde%
Eksi Bakiyeye Düşme	Evet	230	68,9
	Hayır	104	31,1
Ailede Finans Sektöründe Çalışan Olması	Evet	40	12,0
	Hayır	294	88,0
İslam İktisadı İle İlgili Herhangi Bir Etkinliğe Katılma Durumu	Evet	105	31,4
	Hayır	169	50,6
	Hatırlamıyorum	60	18,0
Banka Hesabı Olması	Evet	257	76,9
	Hayır	77	23,1
Hesap Sahibi Olunan Banka	Katılım bankası	114	44,4
	Faizli banka	68	26,5
	Katılım bankası ve faizli banka	75	29,2
	Toplam	**257**	**100,0**
Faizli Bankayla Çalışma Sebebi	Kişisel tercihim	48	33,6
	Bursumun/kredimin yattığı banka	95	66,4
	Toplam	**143**	**100,0**

Tablo 4.2'de de görüldüğü üzere katılımcıların %68,9'unun zaman zaman eksi bakiyeye düştüğünü beyan etmektedir. Bu durum öğrencilerin finansal durumunu yönetemediğinin bir işareti olarak kabul edilebilir. Ayrıca ulaşılan bu sonuç, ebeveynlerin finansal iş ve işlemleri kendilerinin yapmasından ve eğitim-öğretim müfredatlarında finansal eğitime yer verilmediği gibi ebeveynlerin de çocuklarını finansal konularda teşvik etmemesinden etkilenebilmektedir.

Katılımcı öğrencilerin %12'sinin ailesinde finans sektöründe çalışan birinin olduğu görülmektedir. Öğrencilere İslami iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe (ders, seminer,

konferans, kongre vs.) katılıp katılmadığı sorulduğunda yalnızca %31,4'ü katıldığını beyan etmiştir.

Bununla beraber katılımcı öğrencilerin herhangi bir bankada hesabının olup olmadığı sorulmuş ve %76,9'unun bir banka hesabının olduğu tespit edilmiştir. Bu oran her ne kadar geneli temsil etmiyor olsa da banka hesabı sahipliğinin iyi seviyelerde olduğu söylenebilir. Zira Demirgüç-Kunt vd. (2020)'nin de belirttiği üzere gelir düzeyi yüksek olan ekonomilerde yetişkinlerin %94'ünün bir hesabı varken gelişmekte olan ülkelerde bu oran %63 düzeylerinde seyretmektedir. Banka hesabı olan öğrencilere hangi tür bankayla çalıştığı sorulduğunda %44,4'ü katılım bankası, %26,5'i faizli banka ve %29,2'sinin de hem katılım bankası hem de faizli banka ile çalıştığı sonucuna varılmıştır. Görüldüğü üzere üniversite öğrencileri arasında katılım bankalarının kullanımı oldukça yaygındır. Bu da faiz hassasiyetlerinin olduğunu düşündüren bir sonuçtur. Ancak katılımcı öğrencilerin %29,2'si katılım bankasıyla çalışmayı tercih etse de aynı zamanda faizli bankayı da tercih ettiği görülmüştür. Faizli bankayla çalışan katılımcılara nedeni sorulduğunda ise %33,6'sının kendi tercihi olduğu, %66,4'ünün ise bursunun/kredisinin yattığı banka olduğundan çalıştığı tespit edilmiştir.

Katılımcı öğrencilerin konvansiyonel ve İslami finansal okuryazarlık düzeyleri bilgi sorularıyla ölçülmeden önce katılım bankaları, temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri hakkında sahip oldukları bilgiyi kendilerinin değerlendirilmesi istenmiştir. Buradaki amaç, öğrencilerin finansal konularda bilgi düzeyine ne kadar güvendiğini tespit etmektir. Bilindiği üzere bireylerin finansal konularda kendisine aşırı güvenmesi, yani olduğundan daha fazla bilgiye sahip olması finansal yanılgılara sebep olabildiği gibi yine bireylerin finansal konularda kendisine güvenmemesi finansal işlemlerden uzak durmasına ya da finansal hatalara açık olmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda katılımcı öğrencilerin finansal konularda kendisine ne denli güvendiği merak edilen hususlardan bir tanesidir.

Tablo 4. 3: Öğrencilerin finansal konulara ilişkin özdeğerlendirmesi

Katılım Bankaları Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Hiç Bilgi Sahibi Değilim	48	14,4
	Az Bilgi Sahibiyim	82	24,6
	Kararsızım	52	15,6
	Biraz Bilgi Sahibiyim	129	38,6
	Tam Bilgi Sahibiyim	23	6,9
Temel Finans ve Ekonomi Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Hiç Bilgi Sahibi Değilim	49	14,7
	Az Bilgi Sahibiyim	69	20,7
	Kararsızım	48	14,4
	Biraz Bilgi Sahibiyim	144	43,1
	Tam Bilgi Sahibiyim	24	7,2
İslami Finansın Prensipleri Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Hiç Bilgi Sahibi Değilim	67	20,1
	Az Bilgi Sahibiyim	74	22,2
	Kararsızım	52	15,6
	Biraz Bilgi Sahibiyim	118	35,3
	Tam Bilgi Sahibiyim	23	6,9
	Toplam	**341**	**100,0**

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere katılımcı öğrencilerin %6,9'u katılım bankaları hakkında tam bilgi sahibi olduğunu düşünürken %14,4'ü hiç bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin %38,6'sı biraz bilgili, %24,6'sı az bilgili, %15,6'sının da bilgi düzeyini değerlendirme konusunda kararsız olduğunu beyan etmiştir. Yine tabloda görüldüğü üzere katılımcı öğrencilerin %7,2'si temel finans ve ekonomi konularında tam bilgiye sahip olduğunu, %14,7'si ise hiç bilgiye sahip olmadığını beyan etmiştir. Öte yandan öğrencilerin %20,7'si temel finans ve ekonomi konularında az bilgili, %43,1'i biraz bilgili, %14,4'ü ise bilgi düzeyi konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir. Son olarak öğrenciler İslami finans prensipleri hakkında ne kadar bilgiye sahip olduklarını da değerlendirmiştir. Öğrencilerin %6,9'u tam bilgiye sahip olduğunu, %20,1'i ise herhangi bir bilgisi olmadığını düşünmektedir. Yine öğrencilerin %22,2'si İslami finans prensipleri hakkında az bilgili, %35,3'ü biraz bilgili olduğunu ifade ederken %15,6'sı da kararsız olduğunu söylemiştir. Tüm bu sonuçlar bir bütün halinde yorumlandığında öğrenciler katılım bankası, temel temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri hakkında biraz bilgi sahibi olduğunu varsaymaktadır.

4.6.2. İslami Finans Okuryazarlık Düzeylerine Ait Analiz Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeylerine ilişkin betimsel istatistiklere ve demografik özelliklere göre farklılıklara yer verilmiştir.

Tablo 4. 4: İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait normallik testi sonuçları

Alt Boyutlar	Merkezi Eğilim Ölçümleri			
	Ortalama	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	16,15	17,00	-0,366	0,214
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	7,38	8,00	0,294	-0,107
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	2,96	3,00	0,060	1,716
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	19,67	19,00	0,205	0,656

Elde edilen verilerin normallik testi, merkezi eğilim ölçümlerinden aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları kullanılarak kontrol edilmiş ve Tablo 4.4'te gösterilmiştir. George ve Mallery (2010), medyan ve aritmetik ortalama değerinin birbirine yakın ya da eşit olması ile çarpıklık ve basıklık değerlerinin sınırları içerisine düşmesi nedeniyle elde edilen verilerin dağılımının normal dağılımdan geldiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle İslami finans okuryazarlık düzeyine ilişkin alt boyutların normal dağıldığı saptanmıştır.

Tablo 4.5: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerine ait betimsel bulgular

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	7	21	16,15	2,50
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	4	12	7,38	1,98
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	15	50	32,63	5,17
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	10	27	19,67	2,83

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerini değerlendirmek amacıyla temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankası ve İslami finans ürünleri hakkında çeşitli sorular hazırlanmıştır. Temel finans ve ekonomi bilgi düzeyini ölçen 7 adet soru 3'lü Likert ölçeğiyle hazırlanmıştır. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alacağı

en düşük puan 7, en yüksek puan da 21'dir. Yapılan anket çalışmasında katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi 16,15 puan olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisi orta düzeydedir.

Ardından katılımcılara İslami finans prensiplerine ilişkin 5'li Likert ölçeğiyle hazırlanmış 4 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alabileceği en düşük puan 4, en yüksek puan da 20'dir. Anket vasıtasıyla toplanan cevaplar analiz edildiğinde katılımcıların islami finans prensipleri bilgi düzeyinden 7,38 puan aldığı görülmüştür. Hesaplanan bu puan, katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgisinin düşük olduğunu göstermiştir.

Katılımcılara katılım bankalarıyla ilgili 5'li Likert ölçeğiyle hazırlanan 11 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulara yanıt veren katılımcılar en düşük 11, en yüksek 55 puan alabilmektedir. Ancak verilen yanıtlar analiz edildiğinde katılımcıların katılım bankası bilgi düzeyinden 32,63 puan aldığı görülmüştür. Bu puan, katılımcıların katılım bankası bilgisinin orta seviyede olduğunu göstermektedir.

Son olarak katılımcılara İslami finans ürünleriyle ilgili ve 3'lü Likert ölçeğiyle hazarlanmış 9 adet soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alabileceği en düşük puan 9, en yüksek puan ise 27'dir. Ancak katılımcıların bu bilgi düzeyindeki puanı 19,67 olarak hesaplanmıştır. Böylece katılımcıların islami finans ürünlerine ilişkin bilgisinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.6: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin fakültelerine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Fakülte	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	İİBF	220	16,26	2,55	1,124	332	0,262
	İİF	114	15,94	2,43			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	İİBF	220	7,18	1,94	-2,701	332	**0,007***
	İİF	114	7,79	2,02			

Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	İİBF	220	33,09	5,12	2,248	332	**0,025***
	İİF	114	31,75	5,17			
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	İİBF	220	19,72	2,93	0,462	332	0,644
	İİF	114	19,57	2,72			
Not: *p<0,05							

İİBF'de öğrenim gören öğrencilerin müfredatlarında hem konvansiyonel finans ve ekonomi hem de İslami finansa ilişkin dersler ya da konular olduğundan İslami İlimler Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden genel olarak daha başarılı olabilecekleri düşünülmektedir. Ancak İİF'de öğrenim gören öğrenciler de toplumu ilgilendiren meselelerden biri olan ekonomi ve finans konularına yönelik İslami eğitim alabilmektedir. Dolayısıyla İİF'de öğrenim gören öğrencilerin de İslami finans prensipleri konusunda başarılı oldukları varsayılmaktadır.

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin öğrenim gördükleri fakülteye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi öğrenim gördükleri fakülteye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (t=-2.701; p=0.007; p<0.05). Buna göre İslami İlimler Fakültesinde (İİF) öğrenim gören öğrencilerin İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi ($\overline{X}$=7,79) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (İİBF) öğrenim gören öğrencilerden ($\overline{X}$=7,18) daha yüksektir. Yapılan t-testi sonucuna göre öğrencilerin katılım bankası bilgi düzeyi de öğrenim görülen fakülteye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık arz etmektedir (t=2.248; p=0.025; p<0.05). Bu bağlamda İİBF'de öğrenim gören öğrencilerin katılım bankası bilgi düzeyi ($\overline{X}$=33,09) İİF'de öğrenim gören öğrencilerden ($\overline{X}$=31,75) daha yüksektir. Öğrencilerin temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ile İslami finans ürünleri bilgi düzeyi öğrenim gördükleri fakülteye göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Beklenenin dışında ortaya konan bu sonuç, İİBF müfredatlarında İslami finansa yönelik konulara ağırlık verilmesiyle giderilebilir.

Tablo 4.7: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	Kadın	178	16,12	2,36	-0,226	332	0,821
	Erkek	156	16,19	2,67			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Kadın	178	7,29	1,97	-0,982	332	0,327
	Erkek	156	7,50	1,99			
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Kadın	178	32,57	5,15	-0,243	332	0,809
	Erkek	156	32,71	5,20			
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	Kadın	178	19,74	2,71	0,484	332	0,629
	Erkek	156	19,59	3,02			

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan t-testi sonucuna göre farkın istatistiksel olarak anlamlılık göstermediği saptanmıştır. ($p>0.05$). Bu nedenle H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4.88: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin not ortalamalarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları

Alt Boyutlar	Not Ortalaması	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Scheffe
Temel Finans Ekonomi Bilgi Düzeyi	2.00'den daha az	26	15,50	3,51	0,775	0,542	
	2.00-2.49	88	16,24	2,58			
	2.50-2.99	145	16,32	2,27			
	3.00-3.49	59	15,98	2,36			
	3.50-4.00	16	15,81	2,86			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	2.00'den daha az	26	6,92	1,94	0,951	0,435	
	2.00-2.49	88	7,57	1,99			
	2.50-2.99	145	7,37	2,04			
	3.00-3.49	59	7,53	1,74			
	3.50-4.00	16	6,81	2,32			
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	2.00'den daha az **(1)**	26	33,65	5,50	2,729	**0,029***	**(2-5)**
	2.00-2.49 **(2)**	88	31,67	4,83			
	2.50-2.99 **(3)**	145	32,88	5,34			

	3.00-3.49 **(4)**	59	32,17	4,45		
	3.50-4.00 **(5)**	16	35,75	6,07		
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	2.00'den daha az	26	20,73	2,85	1,496	0,203
	2.00-2.49	88	19,49	2,78		
	2.50-2.99	145	19,80	2,99		
	3.00-3.49	59	19,19	2,33		
	3.50-4.00	16	19,56	3,58		
*p<0,05						

Bireylerin akademik başarısı arttıkça İslami finans okuryazarlık düzeylerinin de artacağı varsayılmaktadır. Bu nedenle katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin not ortalamalarına göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için tek yönlü ANOVA testi yapılmış ve gruplar arasındaki farkın kaynağı da Post-Hoc testlerinden Scheffe testi ile sınanmıştır. Test sonucuna göre; katılımcıların katılım bankası bilgi düzeylerinin not ortalamalarına göre gösterdiği farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (F=2.279; p=0.029; p<0.05). Buna göre not ortalaması 3.50-4.00 olanların ($\overline{X}$ =35,75) katılım bankası bilgi düzeyi, not ortalaması 2.00-2.49 olanlara ($\overline{X}$=32,88) göre daha yüksek seviyededir.

Tablo 4.9: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin eksi bakiyeye düşmesine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	**Eksi Bakiyeye Düşme**	**Gözlem Sayısı**	**Ortalama**	**Standart Sapma**	**T**	**Sd**	**P**
Temel Finans Ekonomi Bilgisi	Evet	230	16,23	2,48	0,842	332	0,400
	Hayır	104	15,98	2,58			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	230	7,49	2,08	1,383	332	0,168
	Hayır	104	7,16	1,73			
Katılım Bankası Bilgisi	Evet	230	32,58	5,28	-0,281	332	0,779
	Hayır	104	32,75	4,92			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	230	19,83	2,89	1,564	332	0,119
	Hayır	104	19,31	2,76			

Bankalar, mevduat müşterilerine hesaplarında bulunan bakiyenin yanı sıra artı bakiye, kurtaran hesap, ek hesap gibi değişen isimlerle kredili mevduat hesabı tanımlamaktadır. Kredili mevduat hesabının iki temel özelliği vardır. Birinci, bu hesapların müşteri segmentine bağlı olarak değişen limitlere sahip olmasıdır. İkincisi ise kredi mevduat hesabının kullanılması durumunda hesap eksi bakiye vermeye başlar ve müşteri

hesabına faiz tahakkuk eder. Buradan anlaşılacağı üzere kredili mevduat hesabı, tıpkı bankalarca verilen diğer krediler gibi bankalarla müşteriler arasında bir borç ilişkisi barındırmaktadır. Konvansiyonel veya İslami finans okuryazarlık düzeyi yüksek bireylerden bütçesini planlama ve parasını yönetme becerisinin olması beklenmektedir. Dolayısıyla eksi hesaba düşenlerle düşmeyenler arasında İslami finans okuryazarlık düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık göstermesi beklenen bir durumdur. Ancak Tablo 4.9'da da görüldüğü üzere yapılan t-testi sonucunda katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin eksi bakiyeye düşme ya da düşmeme durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.10: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin ekonomi/finans dersi alma durumuna göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Ekonomi / Finans Dersi Alma	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	Evet	150	16,33	2,62	1,146	332	0,253
	Hayır	184	16,01	2,41			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	150	7,35	1,90	-0,273	332	0,785
	Hayır	184	7,41	2,05			
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Evet	150	32,46	4,75	-0,548	332	0,584
	Hayır	184	32,77	5,49			
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	Evet	150	19,55	2,96	-0,715	332	0,475
	Hayır	184	19,77	2,78			

Finansal eğitim, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerine olumlu katkılar sunduğu gibi bu yolla yine bireylerin finansal karar ve davranışlarını da yönlendirmektedir. Bu nedenledir ki çoğu Avrupa ülkesinde bireylere küçük yaşlarda finansal eğitim verilmekte ve tasarruf bilinci oluşturma noktasında çalışmalar yürütülmektedir. Son yıllarda Türkiye'de de ilkokul çağındaki çocuklara tasarruf bilinci kazandırmak amacıyla çalışmalar ve yarışmalar düzenlendiği görülmektedir. Öte yandan üniversite çağındaki bireyler de gerek ekonomi, finans vb. alanlardaki zorunlu ya da seçmeli derslerle, üniversitelerde düzenlenen konferans ve seminerler aracılığıyla finansal eğitim sürecine dahil olmaktadır. Dolayısıyla ekonomi, finans vb. alanlarda ders alan öğrencilerin hem

konvansiyonel hem de İslami finans okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olması beklenebilir. Ancak Tablo 4.10'daki t-testi sonucuna bakıldığında İslami finans okuryazarlık düzeyi ekonomi, finans vb. alanlarda ders alan öğrencilerle almayan öğrenciler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 4.11: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin islam iktisadı ile ilgili etkinliğe katılma durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları

Alt Boyutlar	**Etkinliğe Katılma**	**Gözlem Sayısı**	Ortalama	**Standart Sapma**	**F**	**p**
Temel Finans Ekonomi Bilgi Düzeyi	Evet	105	15,88	2,59	1,103	0,333
	Hayır	169	16,34	2,50		
	Hatırlamıyorum	60	16,12	2,38		
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	105	7,50	1,89	1,363	0,257
	Hayır	169	7,22	2,07		
	Hatırlamıyorum	60	7,67	1,87		
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Evet	105	32,41	4,73	0,141	0,869
	Hayır	169	32,73	5,57		
	Hatırlamıyorum	60	32,73	4,78		
İslami Finans Ürünleri Bilgi düzeyi	Evet	105	19,74	2,86	0,056	0,946
	Hayır	169	19,65	2,78		
	Hatırlamıyorum	60	19,60	3,13		

Tıpkı finansal eğitim gibi İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe (ders, seminer, konferans, kongre vb.) katılanların en azından İslam iktisadı konusunda bir farkındalık kazanmış, temel kavramları öğrenmiş olacağı varsayılmaktadır. Bu nedenle katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma durumlarına göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Tablo 4.11'de yer alan test sonucuna göre katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma durumuna göre gösterdiği farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$).

Tablo 4.12: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin çalışma durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Çalışma Durumu	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgi Düzeyi	Evet	79	15,70	2,88	-1,859	332	0,064
	Hayır	255	16,29	2,37			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	79	7,14	1,97	-1,268	332	0,206
	Hayır	255	7,46	1,99			
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Evet	79	33,01	4,99	0,750	332	0,454
	Hayır	255	32,51	5,22			
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	Evet	79	19,27	3,38	-1,443	332	0,150
	Hayır	255	19,80	2,67			

Bireyler çalışmaya ve para kazanmaya başladıkça bütçesini planlamaya, tasarruf yapmaya ve hatta bu tasarruflarını gelir getirici yatırım araçlarına yönlendirmek istemektedir. Öğrenim hayatı boyunca yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışan bazı öğrenciler aldıkları maaş, burs ya da kredileri, ebeveynlerinden gelen maddi desteği bir araya getirerek harcama alışkanlığını değiştirme ve bilinçli bir tüketici olma eğilimi gösterebilmektedir. Elbette ki bu eğilimin, öğrencilerin ekonomi, finans gibi alanlara olan ilgisini ve merakını da artıracağı da beklentiler arasında yer almaktadır. Ancak Tablo 4.12'de görüldüğü üzere yapılan t-testi sonucunda öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin hiçbir alt boyutu öğrencilerin çalışma durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$).

Tablo 4.13: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin tercih edilen banka türüne göre farklılaşmasının belirlenmesine ait tek yönlü anova testi sonuçları

Alt Boyutlar	Tercih Edilen Banka	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Temel Finans Ekonomi Bilgi Düzeyi	Katılım bankası	114	16,04	2,62	0,551	0,577
	Faizli banka	68	16,40	2,39		
	Katılım bankası ve faizli banka	75	16,33	2,24		
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Katılım bankası	114	7,34	1,91	0,578	0,562
	Faizli banka	68	7,63	1,95		
	Katılım bankası ve faizli banka	75	7,32	2,09		
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Katılım bankası	114	5,68	0,53	0,512	0,600
	Faizli banka	68	5,36	0,65		
	Katılım bankası ve faizli banka	75	4,69	0,54		
İslami Finans	Katılım bankası	114	19,68	2,86	0,021	0,979

Ürünleri Bilgi Düzeyi	Faizli banka	68	19,71	2,95	
	Katılım bankası ve faizli banka	75	19,77	3,02	

Katılım bankalarıyla çalışmayı tercih eden bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle katılım bankasıyla çalışanların bu tür bankaların faaliyet esasları, işlem süreçleri, ürün ve hizmet yelpazesi, İslami finans prensipleri ve bunun gibi birçok konuda bilgi sahibi olması olağandır. Bu nedenle katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin çalıştıkları bankaya göre farklılıklarının istatistiki açıdan anlamlılık gösterip göstermediği tek yönlü ANOVA testiyle sınanmıştır. Tablo 4.13'te yer alan test sonucuna göre katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerindeki farklılık tercih ettiği banka türüne göre istatistiksel olarak anlamlı değildir (p>0.05).

Tablo 4.14: Katılımcıların islami finans okuryazarlık düzeylerinin banka hesabı olması durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Banka Hesabı Olması	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans Ekonomi Bilgisi Düzeyi	Evet	257	16,22	2,45	0,920	332	0,358
	Hayır	77	15,92	2,69			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	257	7,41	1,97	0,441	332	0,659
	Hayır	77	7,30	2,04			
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	Evet	257	32,43	5,31	-1,318	332	0,188
	Hayır	77	33,31	4,60			
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	Evet	257	19,72	2,92	0,529	332	0,597
	Hayır	77	19,52	2,65			

Bireylerin aktif kullandığı bir banka hesabının olması konvansiyonel ve İslami finansal okuryazarlık düzeyine olumlu katkılar sağlayabilir. Özellikle birey, bu hesabı tasarruf ve yatırım amaçlı kullanıyor ya da kullanacaksa makul finansal davranış ve kararlar için ya bir uzmandan finansal danışmanlık hizmeti almayı ya da finansal bilgisini iyileştirecek metotlar geliştirmeyi tercih edecektir. Bu nedenle bireylerin bir banka hesabına sahip olup olmamasına göre de İslami finans okuryazarlık düzeyinin farklılaşabileceği varsayılabilir. Ancak yapılan t-testi sonucuna bakıldığında (Tablo 4.14) katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin hiçbir alt boyutu öğrencilerin banka hesabı sahipliğine göre istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği görülmektedir (p>0.05). Bu durum öğrencilerin tasarruf edememesi, banka hesabını

yalnızca geçim sebebiyle kullanması ve buna bağlı olarak da yatırım gayesinin olmaması ile açıklanabilir.

4.7. Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin güvenirlikleri incelenirken güvenirlik katsayılarının 0.70'in üzerinde olması yüksek güvenirliği 0.60'ın üzerinde olması ise kabul edilebilir güvenirliği gösterdiğinden ölçüm araçlarına ait güvenirliklerin yeterli olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.9: İslami finans okuryazarlık ölçeğinin güvenilirlik analizi

Alt Boyutlar	**Güvenirlik**
Katılım Bankası Bilgi Düzeyi	0,613
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	0,822
Temel Finans Ekonomi Bilgi Düzeyi	0,801
İslami Finans Ürünleri Bilgi Düzeyi	0,784

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme tüm sektörlerde olduğu gibi finans sektöründe de önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler hizmet ve ürün yelpazesinin genişlemesi, satış kanallarının dijitalleşmesi, piyasaların küreselleşmesi ve buna bağlı olarak finansal risklerin artması, finansal işlemlerin karmaşıklaşması şeklinde sıralanabilir. Tüm bu değişiklikler yaşanırken araştırmacılar ve piyasa otoriteleri bireylerin finansal bilgi, deneyim ve yeteneğine odaklanmıştır. Zira 2008 yılında yaşanan küresel kriz, bireylerin finansal bilgi, deneyim ve yeteneğinin dar kapsamda finansal karar ve davranışlar üzerindeki etkisini, geniş kapsamda ise ülkenin finansal sisteminin sağlamlığına ve ekonomik büyümesine katkısını vurgulamıştır. Böylece finans literatürü finansal okuryazarlık kavramıyla tanışmıştır.

Finansal okuryazarlık kavramı literatürde farklı şekillerde ele alınmış ve tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak finansal okuryazarlığı bireylerin bütçe planlaması yaparak harcamalarını kontrol altına alabilmesi ve tasarruf etmesi, tasarruflarını gelir getirici ve kendisi için makul seviyede risk taşıyan yatırım araçlarına yönlendirebilmesi ya da risk dağıtımı yapabilecek portföy oluşturabilmesi, ödeyebileceği miktarda borçlanması ve ödünç alacağı kurumu doğru belirleyebilmesi, finansal piyasalar ya da kurumlar arasındaki farkları bilmesi şeklinde açıklamak mümkündür. Burada belirtmek gerekir ki bireylerin bu ve benzeri finansal konulardaki okuryazarlık düzeyi tespit edilirken bireylere faiz hesaplaması yaptırılmakta ve faizli finansal araçlar hakkında çeşitli sorular sorulmakta ve verilen cevaplar doğrultusunda değerlendirme yapılmaktadır. Ancak bu değerlendirme sonucu özellikle müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Türkiye gibi ülkelerde toplumun her kesimi için finansal okuryazarlık düzeyini ortaya koymayacaktır. Zira faiz hassasiyeti olan bireyler temel ekonomik ve finansal konulara hakim olsa da faiz hesaplaması ve faizli yatırım araçları konusunda yeterli bilgiye sahip olmayabilmektedir. Bu hassasiyete sahip olan bireyler tüm finansal işlemlerini İslami prensiplere uygun şekilde faaliyet gösteren finansal kurumlar aracılığıyla gerçekleştirdiğinden bu bireylerin İslami finans konularında bilgi, deneyim

ve yeteneğe sahip olması beklenmektedir. Ancak tıpkı konvansiyonel finansal okuryazarlık düzeyinde olduğu gibi bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi daha iyi seviyelere ulaşması amacıyla iyileştirici ve teşvik edici çalışmaların sürdürülmesi açısından önem arz etmektedir. İşte bu nedenledir ki bu tez çalışmasının amacı İslami finans okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi şeklinde tasarlanmıştır. Çalışmanın örneklemini ise Çankırı Karatekin Üniversitesi bünyesindeki İİBF ve İİF'de öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem belirleme sürecinde hem katılımcılara kolay ve hızlı erişim göz önünde bulundurularak Çankırı Karatekin Üniversitesi seçilmiş hem de konunun İslami finans olması nedeniyle ekonomi ve finans eğitimi veren İİBF ile İslami ilimler çerçevesinde tüm toplumsal meseleleri ele alan İİF'de uygulama yapılması uygun görülmüştür.

Çalışma kapsamında İİBF ve İİF öğrencilerine uygulanan anket formu, Muhammed Emin Durmuş ve Fatih Yardımcıoğlu tarafından 2018 yılında yapılan "İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?" adlı çalışmadan araştırmacıların izniyle alınmıştır. Orijinal anket formunun yalnızca demografik özelliklere ilişkin soru bölümüne birkaç soru eklenmiştir. İlave edilen sorular öğrencilerin kaçıncı sınıfta öğrenim gördüğü ve hangi bölümde okudukları, genel not ortalaması, üniversite öğrenimi boyunca finans, ekonomi dersi alıp almadıkları, yarı ya da tam zamanlı bir işte çalışıp çalışmadıkları, aylık harcama tutarı ve eksi bakiyeye düşüp düşmediklerini öğrenmeye yöneliktir. Bunun dışındaki demografik özelliklere ilişkin sorulara sadık kalınmıştır. Anket formunun geri kalan kısmında ise bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla katılımcılara yöneltilen nitelikli sorular yer almaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir başka husus ise İslami finans okuryazarlık düzeyinin dört alt boyuttan oluşmasıdır. Bu alt boyutlar; temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankası ve İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyleridir. Anketle toplanan verilerin analiz edilmesi sonucu öncelikle öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyi puan olarak belirlenmiş ve sonrasında ekonomi, finans alanında öğrenim gören öğrencilerle İslami konularda öğrenim gören öğrenciler arasındaki fark tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri cinsiyete, eksi bakiyeye düşme, ekonomi veya finans dersi

alma, İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma, yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma, akademik ortalama, banka hesabına sahip olma durumlarına ve tercih edilen banka türüne göre de karşılaştırılmış ve istiatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında 350 öğrenciye anket uygulaması yapılmış olsa da 334 öğrencinin anket cevabı kullanılabilir durumdadır. Bu anket cevapları SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir. Ölçeğe ait betimleyici analizlerin verilmesinde ortalama ve standart sapma değerleri kullanılırken bağımsız örneklem t-testi ile ölçeklerden elde edilen puanların ikili gruplara göre farkları incelenmiştir. Ardından ise tek yönlü ANOVA analizi yapılarak ikiden fazla gruplar arasındaki farklar belirlenmiştir. Likert yapılı ölçeklerin güvenirlik düzeylerinin belirlenmesi aşamasında ise Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda ulaşılan bulgular aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Temel finans ve ekonomi bilgi düzeyini ölçen 7 adet soru 3'lü Likert ölçeğiyle hazırlanmıştır. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alacağı en düşük puan 7, en yüksek puan da 21'dir. Yapılan anket çalışmasında katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi 16,15 puan olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisi orta düzeydedir.

- Ardından katılımcılara İslami finans prensiplerine ilişkin 5'li Likert ölçeğiyle hazırlanmış 4 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alabileceği en düşük puan 4, en yüksek puan da 20'dir. Anket vasıtasıyla toplanan cevaplar analiz edildiğinde katılımcıların islami finans prensipleri bilgi düzeyinden 7,38 puan aldığı görülmüştür. Hesaplanan bu puan, katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgisinin düşük olduğunu göstermiştir.

- Katılımcılara katılım bankalarıyla ilgili 5'li Likert ölçeğiyle hazırlanan 11 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulara yanıt veren katılımcılar en düşük 11, en yüksek

55 puan alabilmektedir. Ancak verilen yanıtlar analiz edildiğinde katılımcıların katılım bankası bilgi düzeyinden 32,63 puan aldığı görülmüştür. Bu puan, katılımcıların katılım bankası bilgisinin orta seviyede olduğunu göstermektedir.

- Ayrıca katılımcılara İslami finans ürünleriyle ilgili ve 3'lü Likert ölçeğiyle hazarlanmış 9 adet soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bu bilgi düzeyinde alabileceği en düşük puan 9, en yüksek puan ise 27'dir. Ancak katılımcıların bu bilgi düzeyindeki puanı 19,67 olarak hesaplanmıştır. Böylece katılımcıların islami finans ürünlerine ilişkin bilgisinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

- İslami finans okuryazarlık düzeyinin fakülteler arasında gösterdiği farka bakıldığında yalnızca İslami finans prensipleri ile katılım bankası bilgi düzeylerindeki farkın istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre İİF öğrencilerinin İslami finans prensipleri bilgi düzeyi İİBF öğrencilerinden daha yüksektir. Ancak katılım bankası bilgi düzeyinde ise İİBF öğrencileri İİF öğrencilerinden daha başarılıdır.

- Öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin cinsiyete, eksi bakiyeye düşme, ekonomi veya finans dersi alma, İslam iktisadı ile ilgili herhangi bir etkinliğe katılma, yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma, banka hesabına sahip olma durumlarına ve tercih edilen banka türüne göre gösterdiği farklılık istatiski açıdan anlamlı değildir.

- Öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin akademik ortalamaya göre gösterdiği farklılık yalnızca katılım bankası bilgi düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır. Buna göre akademik ortalaması 3.50-4.00 arasında olan öğrencilerin katılım bankası bilgi düzeyi akademik ortalaması 2.00-2.49 olan öğrencilerden daha yüksektir.

Ulaşılan bu sonuçlar doğrultusunda üniversite öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin artırılması için ders müfredatlarının hem konvansiyonel hem de İslami finans dersleriyle zenginleştirilmesi ve öğrencilerin bu dersleri seçme konusunda yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Bununla beraber İİF öğrencilerinin katılım bankası bilgisinin, İİBF öğrencilerinin ise İslami finans prensipleri bilgisinin geliştirilmesi açısından fakülteler arası akademik işbirliği gerçekleştirilebilir. Diğer bir ifadeyle İslami finansa ilgi duyan ya da faiz hassasiyeti nedeniyle ileriki dönemlerde hem mesleki hem de finansal açıdan İslami finans kurumlarını tercih edecek öğrencilerin her iki fakülteden de seçmeli ders alması önerilebilir. Son olarak üniversitelerin dış paydaşlarından olan Türkiye Katılım Bankalar Birliği ve bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankalarının ilgili fakülte öğrencileriyle ortak projelerde bulunması, etkinlikler düzenlenmesi İslami finans konusundaki farkındalığı artıracaktır.

Bu tez çalışmasının kısıtı örneklemin tek bir üniversitede bulunan iki farklı fakülteden seçilmesidir. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda farklı üniversiteler arasında karşılaştırmalar yapılabilir veya öğrencilere İslami finans eğitimi verilerek eğitim öncesi ile eğitim sonrası İslami finans okuryazarlık düzeyleri değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Abdillahi, A. M. (2015). Determinants of ıslamic financial literacy towards retirement planning. *Unpublished Master's dissertation), Universiti Utara Malaysia*. Erişim adresi: https://etd.uum.edu.my/5553/1/s816861_01.pdf.

Abdul Rahim, S. H. (2014). *Psychosocial factors and gender influencing the level of Islamic financial literacy*. (Doctoral dissertation), Universiti Utara Malaysia. Erişim adresi: https://etd.uum.edu.my/4129/7/s814567_abstract.pdf

Abdul Rahim, S. H., Rashid, R. A. ve Hamed, A. B. (2016). Islamic financial literacy and its determinants among university students: An exploratory factor analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues, 6*(7), 32-35. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ijefi/issue/32000/353022.

Abdullah, M. A. ve Anderson, A. (2015). Islamic financial literacy among bankers in Kuala Lumpur. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, *3*(2), 79-94. Erişim adrisi: https://myjms.mohe.gov.my/index.php/JEEIR/article/view/9061

Alım, H. B. (2017). *İslami finansta yasaklar ve temel islami akitler.* (Yüksek Lisans Tezi), Kto Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Erişim adresi:http://acikerisim.karatay.edu.tr:8080/bitstream/handle/20.500.12498/1475/FLYER.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Alkaya, A. ve İ. Yağlı (2015). Finansal okuryazarlık – finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir hacı bektaş veli üniversitesi iibf öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8(40), 585-599. Erişim adresi: http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/handle/20.500.11787/2338.

Al-Tamimi, H. A. H. ve Kalli, A. A. B. (2009), Financial literacy and ınvestment decisions of uae ınvestor., *The Journal of Risk Finance,* 10(5). 500 – 516. Erişim adresi: https://scholar.google.com/scholar?hl=ar&as_sdt=0%2C5&q

=Financial+Literacy+and+Investment+Decisions+of+UAE+Investors%2C+&btnG=.

Altıntaş, K. M. (2008). Türk özel emeklilik fonlarının risk odaklı yönetim performansı: 2004-2006 dönemine ilişkin bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(1), 85–110. Erişim adresi: https://earsiv. anadolu.edu.tr/xmlui/ bitstream/handle/11421/338/463257.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Antara, P. M., Musa, R. ve Hassan, F. (2016). Bridging Islamic financial literacy and halal literacy: The way forward in halal ecosystem. *Procedia Economics and Finance*, *37*, 196-202. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567116301137

Apak, S. ve Taşcıyan, K. H. (2010). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2*(2), 121-129. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/56661

Arslan, M. ve Arslan, S. (2010). Yatırım fonu performans ölçütleri, regresyon analizleri ve MANOVA yöntemine göre A, B ve borsa yatırım fonlarının karşılaştırmalı analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 3-20. Erişim adresi: https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/1408

Aslan, B. (2018). İslam borçlar hukukunda cehâletin sözleşmelere etkisi (Borsa, sigorta ve internet üzerinden yapılan alım-satım örneği). *Şarkiyat, 10*(3), 1096-1115. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/525812.

Atkinson, A. ve Messy, F. A. (2012). Measuring financial literacy – results of the OECD. International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/measuring-financial-literacy_5k9csfs90fr4-en.

Aydın, A. D. (2018). Türkiye'de finans eğitimi ve finansal okuryazarlık üzerine eleştirel bir değerlendirme, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 1(1), 12-20. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/emid/issue/41818/505083

Bacak, B. (2005). Sosyal güvenlik yönüyle bireysel emeklilik. *In Journal of Social Policy Conferences* (No.49). Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9226

Baykara, H. V. (2012). *Katılım bankalarında etkinlik ve verimlilik analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tokat. Erişim adresi: http://earsiv.gop.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12881/2192/T01227.pdf?sequence=1 .

Bayram, S. (2020). *İslami finans ve Türkiye'de geleceği.* (Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüs, Kırklareli .Erişim adresi: http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11857/1542/642585.pdf?sequence=1&isAllowed=y .

Bekereci, N. E., Ayrıçay, Y. ve Kök, D. (2018). İslami finansal okuryazarlık: Kahramanmaraş sütçü imam üniversitesi'nde bir alan araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 45-60. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/pausbed/article/402475

Biplob, H. ve Abdullah, M. (2019). The importance of islamic financial literacy for muslims: A general review. *Islam & Civilisational Renewal*, 10(1), 106-117. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLH

Bowen, C. F. (2002). Financial knowledge of teens and their parents. *Financial Counseling And Planning*, 13(2), 93-102. Erişim adresi: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.631.362&rep=rep1&type=pdf.

Böke, E. G. (2021). İslâm'da israf ve çevre ilişkisi. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, *3*(1), 54-72. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1658450

Bulut, H. B. (2019*). Faizsiz Finansta Risk Yönetimi.* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001001.pdf.

Coşkun, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: Finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(7), 2247-2258. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/226744.

Çanakcı, M. (2014). Çok kutuplu dünyada islami finans piyasalarının gelişimi ve sukuk ihraçları, *Türkiye İslam İktisadı Dergisi*, (1)2. 43-58. Erişim adresi: https://tujise.org/content/7-issues/2-volume-1-issue-2/2-m2/8-28-2-pb.pdf .

Çelik, İ. (2016). İslâm finans sisteminin geleceğinin aksiyomları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 159-182. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/26799/282540 .

Çömlekçi, İ. (2017). İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Katılım bankaları müşterileri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1423-1439. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub /esosder/issue/28768/304175.

Dağdelen, T. (2017). *Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve Aydın ilindeki serbest muhasebeci mali müşavirler üzerine bir uygulam.* (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü,Aydın. .Erişim adresi: http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11607/3206.

Delice, İ. (2019). *Katılım bankaları tarafından uygulanan kar zarar ortaklığı projelerinin muhasebe standartları yönünden incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi), Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şile. Erişim adresi: https://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/handle/11729/2187.

Demirguc-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D. ve Ansar, S. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring financial inclusion and the fintech revolution*. World

Bank Publications.. Erişim adresi: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29510

Demirkıran, T. (2019). *Kırıkkale Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeye yönelik araştırma.* (Yüksek lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale. Erişim adresi: https://acikerisim.kku.edu.tr:8443/xmlui/handle/20.500.12587/15609.

Dewi, V. I., Febrian, E., Effendi, N. ve Anwar, M. (2020). Does financial perception mediating the financial literacy on financial behavior? A study of academic community in central Java Island, Indonesia. *Montenegrin Journal of Economics*, 16(2), 33-48. Erişim adresi: https://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1251/mnje_vol._16_no._2__komplet.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=33

Dinç, Y. (2020). *Türkiye faizsiz finansal okuryazarlık araştırma raporu*. Erişim adresi: https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/birlik-baski-yusuf-dincfinansalokuryazarl%C4%B1k.pdf?sfvrsn=7960e08a_0

Doğan, M. B. A. (2020). İslami finans okuryazarlığı ve finansal tercihlere etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(1), 69-98. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1272237

Durak, İ., Öncü, M. A. ve Kartal, O. (2020). Measuring islamic financial literacy and discovering its relations with entrepreneurship among university students in Turkey. *Bilimname*, (42), 215-242. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/bilimname/article/819736.

Durmuş, M. E. ve Yardimcioğlu, F. (2018). İlahiyat öğrencileri ne kadar islami finans okuryazarı?. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 167-183. Erişim adresi: https://dergipark. org.tr/en/pub/seyad/issue/53362/709459

Durmuşkaya, S. ve Kavas, Y. (2018). Akademik gelişim ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin tespiti üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(3), 925-939. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/41680/4431375.

EGM, (2017). Bireysel emeklilik sistemi gelişim raporu, Erişim adresi: https://www.egm.org.tr/Sites/1/upload/files/2017_YGR_TR_BASKI933.pdf

El Qorchi, M. (2005). Islamic Finance Gears Up: While gaining ground, the industry faces unique regulatory challenges. *Finance & development*, 42(4). Erişim adresi:https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2005/12/qorchi.htm#author

Emeç, Ö. (2014). *Katılım bankacılığının tarihi ve geleceği*. (Tezsiz Yüksek Lisans), İstanbul Şehir Üniversitesi, İşletme Enstitüsü İşletme Bitirme Projesi. Erişim adresi:https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/BITIRME_PROJESI_KATILIM_BANKACILIGININ_TARIHI_VE_GELECEGI_OMER_EMEC.pdf

Er, B. ve Çetintaş, M. (2018). İşçilerde finansal okuryazarlık: Finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi*, 1(2), 61-71. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/meusbd/issue/38749/450702.

Er, B., Şahin, Y. E. ve Mutlu, M. (2017). Finansal eylem ve finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, *54*(630), 75-88. Erişim adresi:https://www.kisa.link/QbLJ

Erdem, M. (2019). *İslami Finans ve Kobi'ler İçin Alternatif Olma Potansiyeli*, (Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Bingöl Erişim adresi: http://bnposta.bingol.edu.tr/handle/20.500.12898/5326 .

Eser, A. ve Yiğiter, Ş. Y. (2020). Katılım bankasında hesapları bulunan bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Erzincan ili örneği. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 234-253. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/baybem/issue/55128/752005.

Gait, A. H. ve Worthington, A. C. (2007). A primer on Islamic finance: Definitions, sources, principles and methods. *School of Accounting and Finance, University of Wollongong*. Erişim adresi: https://ro.uow.edu.au/accfinwp/5/

Ganiev, J. (2014). Küreselleşme, finansal piyasalar ve kriz. *Journal of Economic Policy Researches*, *1*(2), 117-129. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/14694

Güçlü, F. (2020). İslami ve konvansiyonel hisse senedi endekslerinin oynaklıkları üzerine bir inceleme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(2), 1070-1088. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/53880/569051

Güçlü, F. ve Kılıç, M. (2020). İslami finansın dünyadaki gelişimi ve islami finansa yön veren uluslararası kuruluşlar üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 75-91. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeb/issue/53013/700891.

Gül, A. R. (2017). İslâm'daki faiz yasağının temeli olarak câhiliye ribâsı kavramı. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(1), 701-748. Erişim adresi: http://cuid.cumhuriyet.edu.tr/en/pub/issue/27617/307384?publisher=cumhurilhyt%3B

Hogarth, J. M., Beverly, S. G. ve Hilgert, M. (2003). Patterns of financial behaviors :Implications for community educators and policy makers discussion draft. *Federal Reserve System Community Affairs Research Conference*, 1-28. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLM

Kalaycı, M. (2017). *Alternatif bir sistem olarak islami finans.* (Yüksek Lisans Tezi),Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=X4pKSpCdq-2FDJT-OVws-g&no=_gb4DOr02Xju0FIbfipw5A .

Kamışlı, M., Kamışlı, S. ve Temizel, F. (2017). Bölgesel islami hisse senedi endeksleri arasındaki ilişkilerin analizi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme*

Dergisi,1(17), 574-587. Erişim adrisi: https://dergipark.org.tr/en /download/article-file/1124076

Kanmaz, A. (2018). *Bireysel hisse senedi yatırımcılarının finansal okuryazarlık düzeyi üzerine bir çalışma: İzmir Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=8gfAcUywtGWtSVhZ0H5ciw&no=3B8qnzoMFZTGZyLflHpI3Q.

Karaca, A. (2019). *İslami finans araçları ve bunların muhasebeleştirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim adresi: http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/handle/11499/25798.

Karahan, H. ve Ersoy, H. (2016). Faizsiz finansın temel prensipleri ile Türkiye'de reel kesimde kullanılması. *Maliye ve Finans Yazıları*, (105), 93-114. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/mfy/article/312137.

Karakuş, T. F. ve Doğukanlı, H.(2021). Genel olarak finansal okuryazarlık: adana ili'nde bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 47-72. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1563663

Kayhan, V. (2006). Kur'ân'a göre israf ve iktisat. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *6*(3), 149-195. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4511/62104 .

Kılıç, Y., Ata, H. A. ve Seyrek, İ. H. (2015). Finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (66), 129-150. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/article/396535.

Lusardi, A., Mitchell, O. S. ve Curto, V. (2009). Financial literacy among the young: Evidence and implications for consumer policy. *Pension Research Council WP*,

9. Erişim adresi: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w15352/w15352.pdf

Meydan, S. (2019). *Fakülte öğrencilerinin finansal davranış ve finansal tutum düzeyleri: Trakya Üniversitesi örneği.* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim adresi: https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/4461.

Mohamed, M. A. A. (2020). *Tekafül sigortası açısından Sudan örneği.* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim adresi: https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/96951 .

Naidu, J. G. (2018). Financial behaviour and decision-making. *Int J Creat Res Thoughts [Internet]*, *6*(1), 1427-35. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLN

Nawi, F. A. M., Daud, W. M. N. W., Ghazali, P. L., Yazid, A. S., & Shamsuddin, Z. (2018). Islamic financial literacy: A conceptualization and proposed measurement. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(12), 629-641. Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar .org/0372/90e2d5b156f9528cc5ccaecf7af8e0adf394.pdf

OECD, (2005). *Improving financial literacy: Analysis of issues and policies*. Erişim adresi: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/improving-financial-literacy_9789264012578-en#page1.

OECD, (2009). *Financial literacy and consumer protection: overlooked aspects of the crisi.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/finance/financial-markets/43138294.pdf.

OECD, (2013). PISA 2012 *Assessment and analytical framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy*, OECD Publishing. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.1787/9789264190511-en

Onur, N. ve Nazik, M. H. (2014). Öğretmenler için finans alanında finansal tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *E-Journal Of New*

World Sciences Academy, (9)4, 90-99. Erişim adresi: https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/finansal-tutumolcegitoad.pdf.

Öncüler, İ. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: İstanbul Gelişim Üniversitesi Örneği* (Yüksek Lisans Tez), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüs, İstanbul Erişim adresi: http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11363/1353/541450.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Öztürk, E. ve Demir, Y. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi akademik personel üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (68), 113-134. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35661/396629.

Parlakkaya, R. ve Çürük, S. A. (2015). Bir yoksullukla mücadele aracı olarak islami mikrofinans ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1(2), 61-86. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLQ

Pehlivan, P. (2016). Türkiyede katılım bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 16(31), 296-324. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28402/302169 .

PISA, (2012). Assessment and analytical framework mathematics, reading, science, problem solving and financial literacy. Erişim adresi: https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf.

Rai, K., Dua, S. ve Yadav, M. (2019). Association of financial attitude, financial behaviour and financial knowledge towards financial literacy: A structural equation modeling approach. *FIIB Business Review*, 8(1), 51-60. Erişim adresi: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2319714519826651.

Redzuan, H., Rahman, Z. A. ve Aidid, S. S. S. H. (2009). Economic determinants of family takaful consumption: Evidence from Malaysia. *International Review of Business Research Papers*, *5*(5), 193-211. Erişim adresi: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.662.5309&rep=rep1&type=pdf .

Remund, D. L. (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *Journal of consumer affairs*, *44*(2), 276-295. Erişim adresi: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.17456606.2010.01169.x.

Sardiana, A. (2016). The impact of literacy to shariah financial service preferences. *Etikonomi*, 15(1), 43-62. Erişim adresi: https://smartlib.umri.ac.id/assets/uploads/files/d19a9-3115-7315-2-pb.pdf

Satoğlu, S. (2014). *Yatırımcıları koruma aracı olarak finansal okuryazarlık ve Türkiye bireysel uygulaması.* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.

Setiawati, R., Nidar, S. R., Anwar, M. ve Masyita, D. (2018). Islamic financial literacy: Construct process and validity. *Academy of Strategic Management Journal*, *17*(4), 1-12. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLC

Setyowati, A., Harmadi, H. ve Sunarjanto, S. (2018). Islamic financial literacy and personal financial planning: A socio-demographic study. *Jurnal Keuangan dan Perbankan*, *22*(1), 63-72. Erişim adresi: https://smartlib.umri.ac.id/assets/uploads/files/48ba4229054islamicfinancial-literacy-and-personal-fb45ad99.pdf

Seyrek, İ. H. ve Gül, M. (2017). Finansal okuryazarlık ve girişimcilik niyeti: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 103-118. Erişim adresi: https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-1475-6567.pdf.

Sürücü, Ş. (2018). *İslamİ Finans: Malezya ve Türkiye Karşılaştırması Yayınlanmamış*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Erişim adresi: https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/505054.pdf .

Şahin, M. ve Bariş, S. (2017). Finansal okuryazarlık ve tasarruf davranışları: Kamu çalışanları üzerine bir inceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 77-103. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/383519.

TCMB, (2015). Bülten (37). Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLE

Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerine yönelik bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,*12(1). 73-86. Erişim adresi: https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/18940/18940.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Tetik, N. (2019). Türkiye'nin finansal okuryazarlık düzeyi: Literatür taraması ve sonuçların değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 14(6), 3505-3524. Erişim adresi: https://www.kisa.link/QbLG

TKBB, (2017), Katılım bankacılığı nedir? Nasıl çalışır?. Erişim adresi: https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf. Erişim tarihi14.07.2022

TKBB, (2020). *Faizsiz finansal okuryazarlık araştırma raporu*, İşletme Ekonomi Dizisi. Erişim adresi: https://tkbb.org.tr/Documents/arastirma-ve-raporlar-102/Faizsiz-Finansal-Okuryazarlik-Arastirma-Raporu.pdf.

Tuna, G. ve Ulu, M. O. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* (16), 128-141. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ijmeb/issue/54621/745026

Türkiye'de Finansal Okuryazarlık, Erişim ve Dijital Olgunluk, (2020). Erişim adresi: https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2021/TEB-FOE-ve-Dijital-Olgunluk-Rapor-2020_Kamu.pdf

Uddin, M. A. (2015). Principles of Islamic finance: Prohibition of riba, gharar and maysir. Erişim adresi: https://mpra.ub.uni muenchen.de/67711/1/MPRA_paper_67711.pdf.

Usmani, M. T. (2007). Principles of Shariah governing Islamic investment funds. *Islamic Mutual Funds as Faith-Based Funds in a Socially Responsible Context*. Erişim adresi: http://infinity-consult.com/wp-content /uploads/2019/02/Mufti-TaqiUsmaniPrinciplesofShariahGoverning-Islamic-Investment-Funds.pdf

Ünal, S. ve Güder, Y. S. (2015). Akademik personelin finansal gönenç hâli ile finansal davranış eğilimi arasındaki ilişkiye yönelik ampirik bir araştırma. *Ekonomik ve sosyal araştırmalar dergisi,* (11)1, 213-226. Erişim adresi: https://openaccess.dpu.edu.tr:8443/xmlui/bitstream/handle/20.500.12438/1594/unal_seyfett%C4%B1n.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Widdowson, D. ve Hailwood, K. (2007). Financial literacy and its role in promoting a sound financial system. *Reserve Bank of New Zealand Bulletin*, *70*(2), 37-47. Erişim adresi https://www.rbnz.govt.nz/-/media/project/sites/rbnz/files/publications/bulletins/2007/2007jun70-2.pdf#page=37

World Bank, (2009). The case for financial literacy in developing countries, *Promoting Access to Finance by Empowering Consumers*. Erişim adresi: https://silo.tips/download/the-case-for-financial-literacy-in-developing-countries-promoting-access-to-fina

Xiao, J. (2008). Applying behavior theories in financial behaviourss. *Handbook of consumer finance research*, 69-81. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/226315836_Applying_Behavior_Theories_to_Financial_Behavior.

Yıldız, M. (2020). Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi ve katılım bankası tercihi: Türkiye değerlendirmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(4), 730-744. Erişim adrisi: https://dergipark.org.tr/en/pub/fesa/issue/58998/801508.

Yilmaz, M. (2020). *Türkiye'de islami finansın gelişimi ve hukuki yapısı*. (Yüksek lisans Tezi), Bingöl üniversitesi, Sosyal bilimler enstitüsü. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/.

EKLER

Anket Soruları

Sayın Katılımcı

Lütfen Bu Dokümanı Dikkatlice Okumak İçin Zaman Ayırınız

Sizi Aseel Ismael Mohammed Ali Qublan tarafından yürütülen "İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Belirlemesi: İİBF ve İİF Öğrencilerine İlişkin Bir Araştırma" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır.Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Bölüm- Katılımcıların Demografik Özellikleri

D1. Cinsiyetiniz?

( ) Erkek ( )Kadın

D2. Kaçıncı sınıfta öğrenim görmektesiniz? (Dönem uzatan öğrenciler 4. Sınıf olarak işaretlemelidir.)

( ) İİBF 1. sınıf	( ) İLAHİYAT 1. sınıf
( ) İİBF 2.sınıf	( ) İLAHİYAT 2. Sınıf
( ) İİBF 3.sınıf	( ) İLAHİYAT 3. Sınıf
( ) İİBF 4.sınıf	( ) İLAHİYAT 4. Sınıf

D3. Hangi bölümde öğrenim görüyorsunuz?

( ) Finans ve Bankacılık	( ) Uluslararası İlişkiler
( ) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	( ) Uluslararası Ticaret
( ) İktisat	( ) Temel İslam İlimleri
( ) İşletme	( ) Felsefe ve Din Bilimleri
( ) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	( ) İslam Tarihi ve Sanatları

D4. Genel not ortalamanız hangi aralıktadır?

( ) 2.00'den daha az ( ) 2.00- 2.49 ( ) 2.50-2.99

( ) 3.00-3.49 ( ) 3.50-4.00

D5. Öğrenim hayatınız boyunca herhangi bir ekonomi veya finans dersi aldınız mı?
( ) Evet ( ) Hayır
D6. Yarı ya da tam zamanlı olarak herhangi bir yerde çalışıyor musunuz?
( ) Evet ( ) Hayır
D7. Aylık harcama miktarınızı seçiniz.
( ) 800 TL'ye kadar
( ) 800-1200 TL arası
( ) 1201-1600 TL arası
( ) 1601 TL ve daha fazla
D8. Eksi bakiyenizin olduğu aylar oluyor mu?
( ) Evet ( ) Hayır
D9. Ailenizde finansal sektörde (banka, katılım bankası, finans kurumu) çalışan var mı?
( ) Evet ( ) Hayır
D10. Her hangi bir bankada hesabınız var mı?
( ) Evet ( )Hayır
D11. Cevabınız "Evet" ise cevaplayınız. Hangi banka ile çalışıyorsunuz?
( ) Katılım Bankası ( ) Faizli Banka ( ) Katılım Bankası ve Faizli Banka
D12. Cevabınız "Faizli Banka" ise cevaplayınız. Faizli banka ile çalışma sebebiniz nedir?
( ) Kişisel tercihim ( ) Bursumun/kredimin yattığı banka olduğu için faizli bankayla çalışıyorum.
D13. İslam iktisadı ile ilgili her hangi bir (ders, seminer, konferans, kongre vb.) etkinliğe katıldınız mı?
( ) Evet ( ) Hayır ( ) Hatırlamıyorum

2. Bölüm- İslami Finansa İlişkin Özdeğerlendirme

K1. Katılım bankalarının işlemleri hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
( ) Tam Bilgi Sahibiyim ( ) Biraz Bilgi Sahibiyim ( ) Kararsızım
( ) Az Bilgi Sahibiyim ( ) Hiç Bilgi Sahibi Değilim
K2. Temel finans ve ekonomi hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
( ) Tam Bilgi Sahibiyim ( ) Biraz Bilgi Sahibiyim ( ) Kararsızım
( ) Az Bilgi Sahibiyim ( ) Hiç Bilgi Sahibi Değilim
K3. İslami finansın prensipleri hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz?
( ) Tam Bilgi Sahibiyim ( ) Biraz Bilgi Sahibiyim ( ) Kararsızım
( ) Az Bilgi Sahibiyim ( ) Hiç Bilgi Sahibi Değilim

	Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok
F1	Borsa, hisse senetlerinin alınıp satıldığı organize bir piyasadır.			
F2	Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir düşüş durumunu ifade etmektedir.			
F3	Bir mala olan talep artarsa o malın fiyatı yükselir.			
F4	İhracat, bir ülkede yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelerden mal satın almasıdır.			
F5	Döviz kuru, ulusal bir paranın, diğer bir ulusal para cinsinden ifadesidir.			
F6	Tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmıdır.			
F7	Bir şirkete ait olan hisse senedinin alınması o şirkete ortak olmak demektir.			

İSLAMİ FİNANS PRENSİPLERİ GENEL BİLGİ DÜZEYİ

S1. Varsayalım ki 50.000 TL'ye katılım bankasından finansman sağlayarak bir araç satın alacaksınız. Bu işlem neticesinde taksitler halinde katılım bankasına 53.000 TL geri ödeyeceksiniz. (dosya masrafı vb. giderler hariç) Anapara üzeri ödeyeceğiniz bu miktarın mahiyeti sizce nedir?
( ) Faiz ( ) Enflasyon Farkı ( ) Komisyon ( ) Katılım bankasının karı ( ) Fikrim Yok

S2. Düşünün ki 100.000 TL'niz var ve bu parayı yatırımcılık yönü çok kuvvetli olan ancak hiç sermayesi olmayan bir arkadaşınıza mudarebe akdi (bir kişinin sermaye diğer kişinin emek şeklinde ortak olduğu akit) çerçevesinde veriyorsunuz ve bu iş neticesinde kar elde ediyorsunuz. Sizce bu kar taraflar arasında ne şekilde dağıtılır?
( ) O günkü faiz oranına göre ( ) Başta anlaşılan orana göre ( ) Karın tamamı işi yapanın olur
( ) Elde edilen kar sermaye sahibinin olur, girişimciye maaş ödenir ( ) Fikrim Yok

S3. Varsayalım ki girişimci bir arkadaşınızla 10'ar bin lira ortaya koyarak ortak oluyorsunuz. Ancak işi arkadaşınız yürüttüğü için elde edilen karın %30'u sizin, %70'i arkadaşınızın olması konusunda anlaşıyorsunuz. Bir yıl sonunda 1.000 lira kar elde ederseniz size düşen kar miktarı kaç lira olur?
( ) 100 TL ( ) 70 TL ( ) 700 TL ( ) 300 TL ( ) Fikrim Yok

S4. Katılım bankaları herhangi bir mala ihtiyaç duyan ancak malı almaya yeterli parası olmayan müşterisinin ihtiyacını gidermek için sizce aşağıdaki yöntemlerden hangisini uygulamaktadırlar?

( ) Hibe olarak verme ( ) Faizli kredi verme ( ) Peşin alıp müşteriye vadeli satma
( ) İhtiyaç kredisi verme ( ) Fikrim yok

	Katılım Bankacılığı Bilgisi	**Tamamen Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Fikrim Yok**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
KB1	Katılım bankalarının alıp sattıkları şeylerin dinen meşru olması gerektiğini düşünmüyorum.					
KB2	Katılım hesaplarının zarar etmesinin mümkün olmadığını düşünüyorum.					
KB3	Katılım bankalarının, katılım hesaplarına dağıttıkları gelirlere faiz denmektedir.					
KB4	Murabaha işleminin fıkha uygun olması için bir malın alınıp satılmasına gerek yoktur.					
KB5	Katılım bankalarının piyasadaki payı (**büyüklük ve yaygınlık açısından**) faizli bankaların payına yakın olduğunu düşünüyorum.					
KB6	Katılım bankalarının en az kullandıkları finansman yönteminin murabaha olduğunu düşünüyorum.					
KB7	Katılım bankalarının devlet güvencesi altında olmadığını düşünüyorum.					
KB8	Katılım bankaları İslami prensiplere göre çalışan bankalardır.					
KB9	Katılım bankaları, katılım hesabına para yatıran müşterilerine kar garantisi vermektedirler.					
KB10	Katılım bankalarının sadece Müslümanlara hizmet verdiklerini düşünüyorum.					
KB11	Türkiye'de kamu katılım bankasının bulunmadığını düşünüyorum.					

	İslami Finans Ürünleri Bilgisi	**Doğru**	**Yanlış**	**Fikrim Yok**
İF1	**Murabaha,** malın maliyetinin müşteriye bildirilmeden üzerine kâr eklenerek satılması demektir.			
İF2	Para peşin mal veresiye satım akdine **selem** denmektedir.			
İF3	**Sukuk,** ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığıyla satımıdır.			
İF4	**Mudarebe,** bir taraftan sermaye, diğer taraftan işletme olmak üzere oluşturulan emek-sermaye ortaklığını ifade eder.			
İF5	İslami sigortacılığın diğer adı **tekafül** sigortacılığıdır.			
İF6	İslami sigortacılıkta primler gönüllük esasına göre toplanmaktadır.			
İF7	**Müşareke** sadece bir tarafın sermayeye katıldığı ortaklık türüdür.			
İF8	**Finansal kiralama (Leasing),** bir malın yatırımcı tarafından satın alınması yerine, bir leasing şirketi tarafından alınıp, yatırımcıya belirli bir dönem kiralanmasıdır.			
İF9	**İstisna' akdi,** üretilmesi talep edilen ancak nitelikleri belli olmayan eserlerin satışı üzerine kurulan bir akittir.			

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0002-3978-9921
Adı Soyadı	Aseel Ismaıl Mohammed Ali QUBLAN
Doğum Yeri	Irak
Doğum Tarihi	10/01/1991

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Musul Üniversitesi
Fakülte	İdari ve İktisad Fakültesi
Bölüm	Bankacılık ve Finans

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Bankacılık ve Finans

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (…..) YÖKDİL (….) TOEFL (….) EILTS (….)
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	aselkaplan136@gmail.com